

Siyaseta rast parastina mirov e ji dema ku desthilat kûr dibe, û dewlet dema edaletê winda dike dikeve, ne dema ku hêza wê kêm dibe.

Netewey bi azadiya xwe tê pîvan kirin, ne bi hêza xwe; û mirov bi hişyarî, azadî û berpirsiyariyê temam dibe.

"Bê wîstanî 'azadî tune ye, bê berxwedanî edalet tune ye, û bê îradeyê qeramet tune ye."

3

Azadiya me ji bo we ye

Serekê nivîsê:

Dr. Adnan Bozan

Armanca Mein

Em rastiye dinivîsin ne ji bo pesnê wê, lê ji bo parastina mirov ji derewên desthilatê û eşkerekirina ya ku li pişt şîaran veşartî ye.

Hejmara (3) – Rojnameya Azadiya Me – 15ê Tîrmeh / July 2026 – 2726 K

azadiyame2026@gmail.com

www.azadiposts.com

Ji eşîrê ber bi neteweyê:

Dr. Adnan bozan

R3

Teqîna li Şamê... Ma şerê bandora li ser Sûriya nû dest pê kiriye?

R8

Peymana Lozanê û Kurdistan: Dema ku hevsengiya hêzê ser ket li mafê gelan

R9

Nêrîn

Ma demokrasiya bê mafê diyarkirina çarenûsê temam dibe?

Demokrasiya gelek caran di gotara siyasî ya cîhanî de wekî dawiya dîroka siyasî û armanca herî bilind a ku divê hemû civak pê re bixebitin tê pêşkêşkirin. Demokrasiya bi hejmara sindoqên dengdanê, rêjeya beşdarbûna hîlbijartinan û veguhastina desthilatdariyê di navbera partîyan de tê pîvandin; her wiha dewlet jî li gorî pîvanên azadî û rêveberiya baş têne rêz kirin. Lêbelê, pirsek bingehîn her dem li pişt vê dîmenê veşartî maye, an jî wekî mijarek kêmtir girîng hatiye dîtin ku ne ...

R2

Dengê Azadiyê

Dema ku qurban maskeya zîndanvanê li xwe dike

Ne ya herî dijwar ku dikare ser miletekî were ev e ku di şerekî de têk biçe, an axa xwe winda bike, an desthilat ji destê wî were standin, an jî sînoren wî ji nexşeyên siyasî werin jêbirin. Dîrok ji me re dibêje ku têkçûn, her çîqas mezin û dijwar bin jî, ne dawiya neteweyan in. Dewlet gelek caran ji nav xeraq û viranbûnê rabûne, saziyên xwe ji nû ve ava kirine, û heta paşeroja xwe jî ji nû ve nivîsandine. Lê trajedyaya rastîn ne ew e ku li ser erdê pêk tê, belkî ew e ku di kûrahiyên ...

R4

Pirsan?

Ma Naskirina Cihêrengiyê Dewletê Dixe Metirsiyê an Aramiya Wê Xurt Dike?

Pirsa cihêrengiyê yek ji pirsên herî girîng ên siyasî yên sedsala bîst û yekem e; ne tenê ji ber ku bi hindikahiyan an piraniyan re têkildar e lê ji ber ku ew bi bingehê

R3

Jin û azadî

Jin û Azadî: Ma Wekhevî Bes e?

Di dirêjahiya du sedsalên borî de, pîrsgirêka jinê di piraniya edebiyata siyasî û yasayî de bi têgeha wekhevîyê ve hat girêdan. Di çarçoveya şert û mercên dîrokî de, ev têgeh wek deriyê xwezayî ji bo rûbirûbûna bi pergala cudakariyê hate dîtin; ew pergala ku jinan ji mafên xwe yên perwerdehiyê, karê, milkê, beşdarbûna siyasî û temsîla di qada giştî de bêpar kiribû. Têkoşîna ji bo wekhevîyê qonaxek dîrokî ya bingehîn bû di..

R7

Jiyan

Dema ku Rewabûn Dibe Pîrsek

Têkiliya di navbera yasayê û rastiye de ne têkiliyek sabît e û ne jî yekbûnek tevahî ye, wekî ku dewleta nûjen hewl dide wê bi vî awayî nişan bide. Ji dema ku desthilata siyasî derket holê, yasa amûrek ji bo rêxistina civakê bûye, lê ew her dem ne hevwatera rastiye an dadperweriyê bûye. Dîrokê mirovahiye nîşan dide ku gelek yasa, ku di serdema xwe de rewabûna yasayî hebû, di bingehê xwe de amûrên domandina zordariyê.

R10

Dengên Xwendevanan

Azadî Ne Îmtiyazek e: Dema Maf Dibin Bingehê Rewşenbûna Rewa ya Dewletê

Hêza dewletan ne bi jimara artêşên wan, ne bi mezinahiya aboriyên wan û ne jî bi firehiya sînorên wan tê pîvan kirin; lê belê bi şiyana wan a parastina rûmeta mirovan û dabînkirina maf û azadiyên wan tê pîvan kirin. Dewleta ku nikare azadiya hemwelatîyên xwe biparêze, an jî mafan wekî xelatekê bide ku desthilat her dem bixwaze wê bide û her dem bixwaze wê bistîne, bi hêdî hêdî bingeha exlaqî û qanûn ..

R9

Citoyendî û naskirin

Dirûşm hatin xwarê... Lê hêsirên dayikan man

Dema ku şer bi dawî dibin, dirûşm venagerin goristanan da ku lêborînê bixwazin, û ne jî axaftinên dirêj li ber deriyên wan malan disekinin ku zarokên xwe winda kirine. Tenê dayik dimînin; wêneyên kesên windabûyî di destên xwe de digirin û salên derbasbûyî wek birînek ku qet nakeve baş dijmêrin. Her wiha, tenê sêwî mezin dibin, di rûyên mirovan de li nişanên bavên xwe digerin; bavên ku êdî tu carî venagerin.

R7

Bihara Kurdî Tê... Projeya Neteweyekê di Serdema Guhertinên Mezin de

Ne hemû guhertinên dîrokî bi teqînekî mezin ku bajarên dihejîne dest pê dikin, û ne hemû şoreş jî bi hejmara çekên hilgirtiyê an qada tijî bi gelê xwe têne pîvandin. Hinek şoreş hene ku kûrtir û bandordartir in; ew şoreşên ku berî ku di rastiye de cih bigirin, di hişmendiyê de têne dayîn, berî ku bigihîjin kolanan di aqîl de mezin dibin, û bi nûvekirina têkiliya mirov bi xwe, bi dîroka xwe û bi pêşeroja xwe dest pê dikin, berî ku avahiya desthilatdariyê an nexşeyên siyasî ji nû ve ava bikin. Ev şoreş, berî ku hevsengiya hêzan biguherîne, pergala ramanê diguherîne; û berî ku dewletê ava bike, civakê ava dike..

R5

Helwestek nû, jiyanek nû, û zayîna rojê ya azadiyê.

Trump û Krîza NATO'yê

Krîza di nav NATO'yê de êdî ne tenê bi astengiyên derveyî an jî bi zêdebûna pêşbazîya bi Rûsya û Çînê re tê sînordarkirin, belê gihîştîye avahiya hundirîn a hevpeymanê bixwe. Ji dema ku Donald Trump dîsa vegeriya navenda biryara Amerîkayê, pîrsa kevn dîsa bi hêzek mezin hate rojevê: gelo Dewletên Yekbûyî hîn jî NATO wekî hevpeymanîyek stratejîk a demdirêj dibîne, yan di nêrîna wê de êdî enê amûrek danûstandinê ye ku li gor mizaca Spî House û hesabên demkurt tê birêvebirin? Siyasetên Trump, çi di heyama ...

R6

Pir caran pîrsgirêka Kurdî di gotara siyasî ya serdest de tenê wek nakokîyek li ser erdê ‘an pevçûnek li ser sînoran ‘ an jî wek pîrsgirêkeke ewlehiyê ku her carê herêma krîzek nû diji vedigere’ tê kurtkirin.

Mijarên maf û azadiyan

Gotara Seretayî

Tevgera siyasî ya Kurdî li Sûriyeyê: Di nav têkçûna ezmûnê û pêdiviyên nûbûnê de

Dîroka tevgera siyasî ya Kurdî li Sûriyeyê ne tenê tomarek partiyî ye, û ne jî rêzek bûyerên rêxistinî yên li pey hev in; belkî beşek ji dîroka siyasî ya Sûriya nûjen e bi hemû alozî û veguherînên wê. Ev tevger di nav hawîrdorek siyasî ya girtî de derket holê; hawîrdorek ku bi serweriya dewleta navendî ya hişk, bi tengbûna qada çalakiya siyasî ya azad, û bi siyasetên ku rê nedidan ku pîrrengiya neteweyî û çandî ya taybetmendiya Sûriyeyê bi tevahî were nas kirin, diyar dibû. Di vê çarçoveyê de, têkoşîna Kurdî ji bo nîfşên li pey hev ne tenê hîlbijartinek siyasî bû, belkî jî vegotina hewldana parastina nasnameyê û berevaniya mafên bingehîn bû.

Di dirêjahiya dehsalan de, tevgera siyasî ya Kurdî bihayek giran daye. Çalakvan û serokên wê rastî girtin û şopandina ewlehiyê hatin, gelek ji wan jiyana sirgûnê an jî dûrxistinê dîtin, dema ku çalakiya siyasî jî di bin sînoren ewlehî û qanûnî de ma ku rê li pêşketina xwezayî ya wê digirt. Lêbelê, tevgerê hebûna xwe

R2

“Pîrsgirêka Kurdî... Dema ku Pêşeroja Demokrasiyê Dibe Pîrsa Bingehîn”

Lê ev kurtkirin rastiya bingehîn a û nîqaşê zêdetir li ‘pîrsgirêkê vedîşêre ser encamên wê disekine ji ku li ser ‘sedemên wê raweste. Di rastiye de pîrsgirêka Kurdî ne tenê dosyeyeke siyasî ye ku di navbera dewletên herêmê belkî yek ji wan pîrsgirêkan ‘de maye e ku xwezaya dewleta nûjen a Rojhilata Navîn û sînoren şiyana wê ya qebûlkirina cihêrengiya neteweyî û çandî di nav projeyeke neteweyî ya hevpar de eşkere dike.

Herêma modela dewletê ya ku

R2

Nêrîn — Domahî

hewceyê rawestan û lêhûrbûnê ye: Çawa dikare ji desthilatdariya gel were axaftin, ger berî her tiştî mafê gelan yê diyarkirina çarenûsa wan neyê nasîn? Demokrasiya ne tenê mekanîzmayek ji bo hilibijartina hukûmetan e, lêbelê ew nasîna îradeya azad a mirov e, û her wiha nasîna mafê komên mirovî ye ku bibin hevparên çekirina paşeroja xwe. Dema ku demokrasiya tenê di pêvajoyên hilibijartinê de, di nav sînoren siyasî yên bi zor hatine xêzkirin an jî ji aliyê dewletên nûjen ve bêyî lihevhatinek dîrokî di nav pêkhatyên wan de hatine mîrascirtin, were kurtkirin, wê demê ew ji temsîlkirina rastîn a azadiyê zêdetir dibe amûrek ji bo birêvebirina desthilatdariyê.

Pergala navneteweyî serket ku demokrasiya bike pîvanek cîhanî, lê di heman demê de bi mafê diyarkirina çarenûsê re bi mantîqeke hilibijartî û neyekhev re rabû. Ev nêzîkbûn zêdetir li gorî hevsengiya hêzê û berjewendiyên jeopolîtîk hate rêvebirin, ne li gorî bingehên dadperweriyê. Ji bo her gelî hêsan e ku daxwaza hilibijartinan bike, lê pir dijar e ku destûr bê dayîn ku ew pîrsa herî kûr bipirse: Kê maf heye ku şiklê hebûna siyasî ya ku gel di nav de dijî diyarke? Û kê cewherê têkiliya di navbera gelan û dewletên ku wan dihewînin de diyar dike?

Ev nakokî ne tenê hûrguliyek qanûnî ye, belkî yek ji mezintirîn nakokiyên ku cîhana îroyîn pê re dijî ye. Ji ber ku demokrasiya, di bingehê xwe de, tê vê wateyê ku desthilat ji îradeya azad derkeve. Di heman demê de mafê diyarkirina çarenûsê tê vê wateyê ku dewlet bixwe berhemê wê îradeyê be, ne sînorek ku bi zor li ser wê hatiye ferzkirin. Ger îrade di avakirina hebûna siyasî de tune be, wê demê hilibijartin bixwe jî dibin pêvajoyek ku di nav çarçoveyekê de pêk tê ku ne şert e hemû kes ew hilibijartibe.

Herêmên fireh ên cîhanê, bi taybetî Rojhilata Navîn, sînoren siyasî mîras girtine ku ne encama lihevhatina gelên wan bûn, belkî encama şeran, peymanan û parvekirina bandora di navbera hêzên mezin de bûn. Ji wê demê û vir ve, dewlet wekî rastiyeke pîroz hate dîtin ku nayê pirsîn, lê gel hê jî hatin

mecbûrkirin ku xwe bi vê rastiye re biguncînin, heta ger ew nasname, dîrok, zîman û taybetmendiyên wan ên çandî jî paşguh bike. Ev gotar ne ji bo bangkirina hilweşandina dewletan an belavkirina kaosê ye, wekî ku hin kes hewl didin her gotûbêja li ser mafê diyarkirina çarenûsê bi vî awayî şirove bikin. Armanc, ji nû ve vekirina pîrsa rewaniya siyasî (legîtîmîteya siyasî) ye. Ji ber ku dewlet ne tenê ji sînorên xwe re rewaniya xwe werdigire, ne jî ji monopolkirina hêzê; belkî ji şiyana xwe ya ku hemû pêkhatyên civakê bi wekhevî temsîl bike û ji qebûlkirina gelên xwe wekî çarçoveyek hevpar ji bo jiyanekê azad re.

Dibe ku mezintirîn xeletiya ku rejîmên neteweperest di sedsala bîstan de kirin ev bû ku pirrengî û pîrnasnameyî wekî metirsiyek ji bo yekîti dîtin. Ji ber vê yekê hewl dan ku bi zorê ci-vakek yekreng û yekşeweyî biafirînin, zîman, çand û nasnameyên cuda jî xistin bin projeyên asimîlasyona neteweyî. Encam jî ew bû ku qeyran li şûna çareserkirinê li hev kom bûn, û dewlet gelek caran ji mala hemû welatiyan veguherî amûrek ji bo ferzkirina tenê yek nasnameyê li ser hemûyan.

Lê demokrasiya rastîn ji pirrengiyê natirse, ji ber ku dizane cihêbûn ne metirsî ye, belkî çavkaniyek dewlemendî û xweşbûnê ye. Ew nasîna gelên cuda wekî destpêka parçebûnê nabîne, lê wekî destpêka peymanek siyasî ya dadperwertir û aramtir dibîne. Ji ber vê yekê, yekîtiya ku li ser bingeha azadiyê ava dibe ji yekîtiya ku li ser tirsê ava dibe xurtir e; her wiha dewleta ku li ser hevkarîya bi dilxwazî hatiye avakirin ji dewleta ku li ser zor û zordariyê hatiye avakirin domdartir e.

Ji vir ve, mafê diyarkirina çarenûsê dibe beşek ji demokrasiya bixwe, ne dijberê wê. Ev maf ne bi mecbûrî tê wateya veqetandinê an damezrandina dewletek serbixwe, wekî ku hin gotarên siyasî hewl didin wî tenê bi vê wateyê kurt bikin. Belkî ew mafê gelan jî dihewîne ku formûla destûrî ya ku têkiliya wan bi dewletê re rêk dixe hilibijêrin; çi ew ne-navendî be, çi rêveberiya xweser be, çi federasyon be, an jî her modela din a ku beşdarbûna

rastîn pêk bîne û rûmeta kolektîf biparêze.

Tîrsa domdar ji tenê daxuyandina fikra diyarkirina çarenûsê zêdetir qeyrana baweriyê nîşan dide, ne ku dilsoziya ji bo yekîtiya dewletan. Dewleta ku bi dadmendiya xwe bawer e ji îradeya gelên xwe natirse, û guftûgo li ser şiklê pergala siyasî wekî metirsiyek ji bo hebûna xwe nabîne. Ji ber ku re-waniya ku li ser razîbûna gelan ava dibe gelek bihêztir e ji rewaniya ku tenê li ser hêzê ava dibe.

Dîrokê gelek caran îspat kiriye ku gel dikarin demeke dirêj li hember zordariyê bisekinin, lê mafê xwe yê ku bibin hevparê diyarkirina paşeroja xwe qet ji bir nakin. Dikare ev maf were paşxistin, dikare li dora wî were gerandin, û dikare daxwaza wî were tepisandin, lê nikare ji hişmendiya kolektîf were jêbirin. Azadî ne îmtiyazek e ku dewlet ji gelan re pêşkêş dike; ew mafek bingehîn e ku beriya hebûna dewletê jî heye. Demokrasiya jî ne bexşînek ji desthilatdariyê ye, belkî nasînek domdar a serweriya îradeya mirovî ye.

Ji ber vê yekê, pîrsa rastîn êdî ne ew e: Ma gelan maf heye ku çarenûsa xwe diyarke? Belkî pîrsa rastîn ev e: Çawa dikare demokrasiya domdar were avakirin, ger hin gel tenê mafê dengdanê hebe, lê ji mafê beşdarbûna di diyarkirina cewherê hebûna siyasî ya ku pê ve girêdayî ne, bêpar bêne hiştin?

Paşeroj ne yê dewletên herî bihêz dê be, belkî yê dewletên ku herî zêde dikarin di navbera hemû gelên xwe de hevkarîyek rastîn ava bikin. Aramî jî ne encama desta asayîşî ya hişk an navendîtiya tund e, belkî encama dadmendiya siyasî, nasîna hevdu, û îradeya azad e. Demokrasiya ku mafê diyarkirina çarenûsê paşguh dike, hîn jî demokrasiya ne temam e; ji ber ku ew mafê hilibijartina hukûmetan dide gelan, lê mafê hilibijartina paşeroja wan jê distîne. Lê demokrasiya ku bi mafê diyarkirina çarenûsê re li hev tê, ne tenê dewletek ava dike, belkî we-latek ava dike ku hemû tê de xwe wekî hevparên avakirina wê dibînin, ne tenê wekî bindestên ku di nav sînorên wê de dijîn.■

Pirsgirêka Kurdî... Dema ku Pêşeroja Demokrasiyê Dibe Pîrsa Bingehîn

Domahî

gelek caran li ser navendîbûneke hişk û nêrînek ku dibêje hêza dewletê bi kêmkirina cudahiyên nav civakê re zêde dibe ‹wergirtiye. Ji vê nêrînê derketiye ku gelek siyaset ber bi damezrandina nasnameyek fermî ya yekane ve çûn ‹bi wê baweriyê ku ew tenê çarçoveya girêdana neteweyî ye. Lê ezmûna dîrokî îspat kiriye ku ci-vak tenê bi paşguhkirina pirrengiya xwe nabe yekgirtîtir ‹û cihêrengî jî bi înkarkirinê winda nabe; belkî di hişmendiya civakî de zindî dimîne ‹û her carê ku dewlet bi ceribandîneke siyasî an civakî re rû bi rû dibe ‹dîsa derdikeve pêş.

Belkî ev yek sedema sereke ye ku pîrsgirêka Kurdî ‹tevî guhertina rejîman ‹guhertina hevalbendiyan ‹û guhertina hevsengiya hêzên herêmî û navneteweyî ‹bi dehsalan berdewam maye. Ji ber ku pîrsgirêkên ku bi nasname ‹naskirin û beşdariya siyasî ve girêdayî ne ‹tenê bi çareseriyên ewlehiyê bi dawî nabin. Ewlehî dikare demek kurt tengezariyê kontrol bike ‹lê nikare lihevkirîneke siyasî ya domdar çêbike ‹û ne jî dikare bawerîyeke hevdu di navbera dewlet û hemwelatîyên wê de ava bike.

Pirsgirêka bingehîn ne di hebûna daxwazên

neteweyî an çandî de ye ‹belkî di awayê ku dewlet bi wan re muamele dike de ye. Dewletên ku xwedî saziyên nerm û şîyanbûyî ne ji bo qebûlkirina pirrengiyê ‹dikarin cihêrengiyê veguherînin bo yek ji bingehên aramiyê. Lê dewletên ku cudahiyê wek metirsiyeke hebûnî dibînin ‹dikevin nav çerxeke domdar a krîzan ‹ji ber ku sedemên tengezariyê her tim dimînin ‹her çiqas şekil an şert û mercên wan biguherin. Û îro ‹Rojhilata Navîn li ber qonaxekê radiweste ku di xwezaya xwe de ji qonaxên berê cuda ye. Guhertinên herêmî ‹guherîna şeweyên rêvebirinê ‹û zêdebûna daxwazên beşdariya siyasî ‹hemû nîşaneyên vê rastiye ne ku herêm nêrîna xwe li ser têgeha dewletê û erk û fonksiyona wê ji nû ve dinirxîne. Pîrsa sereke êdî ne mezinahiya desthilata ku hukûmet hildigire ye ‹belkî şiyana wê ya avakirina rewabûneke siyasî ya domdar e; rewabûnek ku li ser beşdarî ‹dadperwerî û serweriya qanûnê ava dibe.

Di vî çarçoveyê de ‹pîrsgirêka Kurdî wek beşek ji nîqaşeke firehtir derdikeve holê; nîqaşeke ku bi pêşeroja dewleta demokratîk ve girêdayî ye ‹ne wek rewşek taybet an derveyî wê. Ev pîrsgirêk pîrsên ku ji çarçoveya

neteweyî derbas dibin radixe pêş ‹wek: Çawa dikare dewletek were avakirin ku hemû pêkhatyên xwe dihewîne? Çawa dikare hevsengiya di navbera yekîtiya dewletê û rêzgirtina cihêrengiya neteweyî û çandî de were peyda kirin? Û kîjan formên destûrî û îdarî dikarin beşdariya siyasî berfirehtir bikin ‹bêyî ku yekîtiya dewletê û aramiya wê xeterê bikevin? Ezmûnên berawirdkirî nîşan didin ku aramiya dewletên pirreng ne bi tunekirina taybetmendîyan tê misoger kirin ‹belkî bi rêvebirina wan di nav çarçoveyêke destûrî ya zelal de; çarçoveyek ku li ser wekheviya maf û erkên hemwelatiyan ‹parastina azadiyên giştî ‹û misogerkirina beşdariya wekhev di jiyana siyasî de radiweste. Hemwelaûtiya nûjen ne tê wateya helandina nasnameyan ‹belkî tê wateya ku hemû nasname li pêş qanûnê wekhev bin ‹û di nav projeyeke neteweyî ya hevpar de yek bibin. Ji vê nêrînê ‹her nêzîkbûneke pêşerojî ji bo pîrsgirêka Kurdî pêdivî bi derbasbûna zîmanê alîgiriyên dîrokî û veguhastina bo mantiqa saziyan heye. Ji ber ku çareseriyên domdar ne tenê li ser hevsengiya hêzan tên avakirin ‹belkî li ser avakirina baweriyê ‹xurtkirina serweriya qanûnê ‹û afirandina ...**R5**

Gotara Seretayî

Domahî

di hişmendiya siyasî ya Kurdî de parast, û bû sedem ku pîrsgirêka Kurdî, tevî kêmiya am-raz û tengbûna qada hereketê, her dem beşek ji nîqaşa neteweyî ya Sûriyeyê bimîne.

Lê xwendina her ezmûnek siyasî divê ne tenê bi nîşandana qasiya fedakariyan were sînordarkirin, belkî divê bigihîje nirxandina encamên wan fedakariyan û asta ku karîbûne bibin projeyek siyasî ya ku dikare encamên berbiçav hilberîne. Ji ber ku dîrok, di dawiyê de, ne tenê têkoşînê nemir dike, belkî jî şiyana veguhastina têkoşînê bo destkeft û avahiyek siyasî û sazûmanî jî nemir dike.

Şoreşa Sûriyeyê ya sala 2011 xaleke mezin a veguherînê di dîroka welêt de bû, û dîmena siyasî bi awayekî bêhempa ji nû ve ava kir. Bi paşvekişîna desthilata dewletê ji gelek herêmên Sûriyeyê û vekirina qada ji bo hêzên siyasî û civakî yên nû, wisa xuya dikir ku qonaxeke cuda dest pê kiriye; qonaxek ku di hundurê xwe de derfetên taybetî ji bo hemû aktorên siyasî, û di serî de ji bo tevgera siyasî ya Kurdî, dihewand.

Lê ezmûnên dîrokî nîşan didin ku derfetên taybetî bi xwe encam û serkeftinê garantî nakin. Serkeftin ne tenê bi hebûna derfetê ve girêdayî ye, belkî bi hebûna dîtinê, şîyanê û kapasîteya rêvebirina wê ve jî girêdayî ye. Li vir yek ji girîngtirîn pîrsgirêkên ku tevgera siyasî ya Kurdî di salên borî de rastî wan hat, xuya dibe.

Di demekê de ku herêm şahidi veguherînên kûr bû, beşek ji tevgera siyasî hê jî di bin girêdana şewazên kevnar ên ramandin û xebatê de ma. Nakokiyên partîyan dom kirin, dubarebûna parçebûnên rêxistinî berdewam bû, û berjewendiyên komeleyî li ser daxwazên projeya neteweyî ya hevbeş hatin pêşxistin. Di gelek rewşan de, pêşbazîya siyasî veguherî rewşeke westandinê ya navxweyî ku bandorek neyînî li ser bawerîya civaka Kurdî ji şiyana elîtên xwe yên siyasî di rêvebirina vê qonaxê de hişt.

Ev nayê wê wateyê ku berpirsiyariya têkçûnê tenê li ser yek faktorek an yek aliyekî be. Dîmena Sûriyeyê bi tevahî pir aloz bû, û faktorên navxweyî, herêmî û navneteweyî bi awayekî bêhempa di nav hev de ketibûn. Lê ev alozî hewcedariya rexneyek xweser û cidî betal nake; ji ber ku her tevgerêk siyasî ku şiyana rexneya xwe ya hundirîn winda bike, bêtir dikeve xetereya dubarekirina çewtiyên rabirdûyê.

Salên dawî krîzekeş kir ku ji sînoren parçebûna partîyan derbas dibe û digihîje xwezaya çanda siyasî bixwe. Pîrsgirêk gelek caran ne di kêmbûna dirûşmeyan an lawaziya axaftinê de bû, belkî di nebûna sazûmanên bihêz, lawaziya mekanîzmayên veguhastina berpirsiyariyê, kêmbûna veberhênanana di amadekirina serokên ciwan de, û herwiha di serdestbûna kesanehiyê li ser karê siyasî de bû. Ji ber vê yekê, tevger di dorhêlên dubare de ma û gelek ji krîzên xwe ji nû ve hilberand, li şûna ku ji wan derbas bibe.

Di aliyê din de, gelê Kurd guhertinên kûr jiyan. Nîfşeke nû derket holê ku ji cîhanê re vekirîtir e, bi ezmûnên demokrasiyê yên nûjen re girêdantir e, û bêtir xwestekdar e ku sazûmanên siyasî yên zelal û bi bandor hebin. Ev veguherîn pêdivî dike ku tevgera siyasî amrazên xwe ji nû ve binirxîne; ji ber ku gel bi lezektir diguherin ji partiyên ku nikarin xwe nû bikin.

Ji vir ve, bangên ku îro ji bo komkirina hêzên Kurdî û destpêkirina diyalogêke siyasî ya nû bilind dibin, wek nîşaneyêke destpêka nirxandîneke pêwîst xuya dikin, ne tenê wek hewldanek ji bo guhertina navan an rêxistina ji nû ve ya peymanan. Ji ber ku pêşeroja rastîn ne di avakirina çarçoveyek siyasî ya nû de ye, belkî di hilberandina çandeke siyasî ya nû de ye; çandek ku ji mîrata parçebûnan derbas bibe û bawer bike ku karê sazûmanî tenê garantiyê berdewamiya her projeyek siyasî ye.

Ji ber vê yekê, ji nû ve jidayikbûna ku Kurdên li Sûriyeyê pêdiviya wê hene ne tenê jidayikbûnek rêxistinî ye, belkî jî jidayikbûnek fikrî, **R4**

Ji eşîrê ber bi neteweyê:

Çima di ezmûna kurdî de projeya dewletê temam nebû?

■ Welat ne ax e, belkî rûmeta mirov û mafê wî ye ku azad be.

■ Ji aliyê: Dr. Adnan Bozan
Pêşgotin:

Neteweyan ne yekîneyên ku bi awayekî temam ji dayik dibin, û dewlet jî ne encamek xwezayî ya hebûna miletekî, zimanekî an dîrokeke hevpar e. Di navbera hebûna civakek mirovî û avabûna neteweyê de rêyek dirêj a veguherînên fikrî, civakî û siyasî heye; û di navbera neteweyê û dewletê de jî mesafeyek din heye ku gelek zêdetir tevlihev e. Ev mesafe ne bi sloganan tê kurtkirin û ne jî bi tenê bi şoreşan tê temamkirin; lê bi komkirina demdirêj a hişmendiye, saziyên fermî, çanda siyasî û şiyana afirandina projeyeke neteweyî ya giştgir ava dibe.

Ji ber vê yekê, her xwendineke rexneyî ya ezmûna kurdî divê ne bi pirsê kevneşopî dest pê bike: Çima dewleta kurdî nehatiye avakirin? Belkî divê ji pirsêke kûrtir dest pê bike: Di astên civakî û siyasî de şertên dîrokî yên pêwîst ji bo pêşketina têgeha neteweya nûjen, ya ku dikare projeya dewletê hilgire, heta çi radeye temam bûne?

Ev pirs ne tê vê wateyê ku hebûna gelê kurd, dîroka wî an mafên wî yên neteweyî yên rewa bîna guman kirin. Berevajî wê, ew hewldanek e ji bo têgihîştina faktorên navxweyî yên ku rêwîtiya dîrokî ya kurdan bi wan re hat pêşvebirin, ligel faktorên herêmî û navneteweyî yên ku di astengkirina pêşveçûna projeya wan a siyasî de rol lîstine.

Bi sedsalan dirêj, kurd di nav cografyayeke fireh de jîyan ku di nav gelek împaratorî û dewletan de hate parçekirin. Ev rastî asteng li pêkhatina navendeke siyasî ya yekgirtî kir ku bikaribe wan di çarçoveya dewleteke yekane de bicivîne. Di şertên wisa de, eşîre, qebîle û malbata fireh bûn yekîneyên bingehîn ên rêxistina civakî, çavkaniyên parastinê, girêdana civakî û alikariyê. Ev pêşveçûnek xwezayî bû ku şertên dîrokî ew ferz kiribûn, ne tenê hilbijartineke çandî.

Lêbelê, avahiya civakî ya ku di demeke dîrokî de roleke erênî dilîze, dikare di demeke din de bibe asteng ji bo pêşketinê, heke piştî guhertina şertan jî heman fonksiyonan bidomîne. Di nebûna dewletê de, qebîle erkên parastinê, çareserkirina nakokîyan, rêxistina têkiliyên civakî û hilberandina serokatîyê pêk ûne. Lê dewleta nûjen pêdivî bi veguheztina van erkên ji girêdanên kevneşopî ber

bi saziyên giştî yên ku li ser qanûn û hemwelatîtiyê radiwestin heye.

Li vir yek ji pirsgirêkên sereke yên ezmûna siyasî ya kurdî derdikeve holê. Di hin şertan de, derbasbûna ji mentîqa dilsoziyên kevneşopî ber bi mentîqa dewleta nûjen nehat temamkirin. Ji ber vê yekê, dilsoziyên kesane, malbatî an jî partî yên teng, bi astên cuda, bandor li ser xebata siyasî domandin, li hesabê avakirina saziyan û cihgirtina têgeha berjewendiya giştî.

Dewleta nûjen li ser girêdana xwînê nayê avakirin; ew li ser girêdana hemwelatîtiyê radiweste. Rewayetiya xwe jî ne ji serokatîya kevneşopî wêdigire, belkî ji destûrê, serweriya qanûnê, saziyên hilbijartî, dabeşkirina desthilatan û berpirsiyariya giştî.

Ji vê nêrînê, netewe ne dijberê qebîleyê ye, lê qonaxeke dîrokî ya pêşketitir e di pêşveçûna rêxistina civakî û siyasî de. Qebîle yekîtiya xwe li ser girêdana xizmatîyê û xwînê ava dike, lê netewe yekîtiya xwe li ser îradeya siyasî ya hevpar, nasnameya neteweyî ya giştgir û saziyên ku hemwelatîyan di maf û erkên wan de wekhev dibînin ava dike. Derbasbûna ji civaka kevneşopî ber bi civaka neteweyî ne tenê veguherînek rêxistinî ye, belkî veguherînek çandî û şaristanî ye ku wateya girêdanê, desthilatê û berpirsiyariyê ji nû ve pênasê dike. Dewleteke nûjen nikare bê avakirin heke dilsoziyên taybet hîn jî li pêş dilsoziya ji bo saziyan bin, an heke têkiliya di navbera hemwelatî û dewletê de hîn jî bi mentîqa kesane were rêvebirin, ne bi mentîqa qanûnê.

Ji ber vê yekê, avakirina neteweyê berî avakirina dewletê dest pê dike. Dewlet ne xala destpêkê ye, belkî berhema gihîştina civakî, çandî û siyasî ye. Ji ber vê yekê, veguherîn ber bi têgeha neteweyê ji dibistanê, zanîngehê, saziyên çandî, mediyayê û ji nû ve avakirina pergala nîrxên giştî dest pê dike, da ku hemwelatîtiyê, şayestebûn, xebata saziyî û pabendbûna bi qanûnê bibin referansa herî bilind a ji-yana giştî.

Ev veguherîn di heman demê de pêdivî bi nûvepênasekirina xebata siyasî jî heye. Di dewleta nûjen de, partî ne dirêjahiya eşîrê ye û ne jî çarçoveyek ji bo dilsoziyên kesane; lê saziyek siyasî ye ku raman û bernamayan hilberîne, serokatîyan amadekare, ji bo hesabdanê xwe dide, bi veguheztina aştîyane ya berpirsiyariyê bawer e û berjewendiya giştî li ser berjewendiyên komî datîne. Rola elîten çandî jî ji rola siyasîmedaran kêmtir nîne. Mirovê çandî yê rastîn tenê bi danasîna rastiya heyî têr nabe, belkî di nûveavakirina hişmendiya civakî de beşdar dibe, avahiyên kevneşopî rexne dike dema ku ew dibin asteng ji bo pêşketinê, û axaftinek neteweyî ya giştgir ava dike ku ji dabeşbûnên tengderbas dibe ber bi qada hemwelatîtiya nûjen. Her wiha, aborî yek ji girîngtirîn stûnên avakirina neteweyê ye. Her ku çîna navîn firehtir bibe, asta perwerdehiyê bilind bibe, geşedanî bihêztir bibe û bajar pêş bikevin, hêmanîya dilsoziyên kevneşopî bi awayekî gav bi gav kêmtir dibe û qada girêdana neteweyî firehtir dibe. Ji ber vê yekê, geşedanî ne tenê projeyeke aborî ye, belkî di heman demê

de projeyeke avakirina dewleta nûjen jî ye.

Girîng e ku were te'kidkirin ku rexnekirina bandora avahiyên qebîleyî nayê wateya înkarkirina rola wan a dîrokî. Wan di şertên nebûna dewletê de erkên civakî û siyasî yên bingehîn pêk anîne, di parastina civakên herêmî û parastina yekgirtîya wan de jî beşdar bûne. Lê her qonax amûrên xwe hene; tiştê ku di demeke taybet de pêdiviyêke dîrokî bû, dibe ku ji bo avakirina dewleteke nûjen di sedsala bîst û yekan de êdî têr nebe.

Ger projeya neteweyî ya kurdî bixwaze di pêşerojê de pêşketineke qalîteyî bi dest bixe, divê avakirina mirov berî avakirina desthilatê were, avakirina saziyan berî afirandina serokatîyan were û cihkirina çanda hemwelatîtiyê berî pêşbazîya li ser cihên nûfûzê were. Ji ber ku netewe ne bi kesane, çiqas jî ku cihê wan bilind be, têr avakirin; belkî bi saziyên ku dikarin piştî windabûna kesane jî bidomin têr avakirin.

Ji ber vê yekê, rêya ber bi dewletê ne bi ragihandina wê dest pê dike, belkî bi avakirina aqilê siyasî yê ku dikare wê bi rêve bibe dest pê dike. Ne bi xêzkirina sînoran dest pê dike, belkî bi damezrandina saziyên ku naveroka siyasî û qanûnî didin wan sînoran. Ne jî bi komkirina girseyan dest pê dike, belkî bi perwerdekirina hemwelatîyê ku bawer bike ku qanûn li ser hemûyan e, û ku dewlet ne milkê partiyekê, eşîrekê an elîteke taybet e, belkî çarçoveya giştgir e ku hemûyan diparêze û wekheviya wan misoger dike

Dibe ku pirsê herî girîng îro ne ev be: Kengê dewleta kurdî dê were avakirin? Belkî pirs ev e: Ma me di avakirina çanda siyasî, civakî û saziyî de serkeftîye ku her dewleteke pêşerojê bibe dewleteke qanûnê, saziyan û hemwelatîtiyê?

Bersiva vê pirsê ye ku dê çehreya pêşerojê xêz bike. Ji ber ku dewlet ne armanceke bi xwe ye, belkî encama xwezayî ya civakeke ku karîbûye ji dilsoziyên teng derbas bibe ber bi nasnameya neteweyî ya giştgir, ji têkiliyên kevneşopî ber bi saziyan, ji kesankirinê ber bi serweriya qanûnê, ji asabiya komî ber bi hemwelatîtiyê û ji mentîqa qebîleyê ber bi mentîqa neteweya nûjen ve ye. Tenê wê demê projeya dewletê dê bibe îfadeya gihîştina civakê, ne tenê xewneke siyasî an slogana mobilîzekirinê.

Ma Naskirina Cihêrengiyê Dewletê Dixe Metirsiyê an Aramiya Wê Xurt Dike?

Domahî

dewleta nûjen û xwezaya rewabûna wê re girêdayî ye. Her dewlet her çiqas ku yekreng xuya bike di avahiya xwe de radeyeke ji cihêrengiya neteweyî olî mezhebî zimanî an çandî dihevine. Ji ber vê yekê pirsê êdî ne ew e: Ma cihêrengî heye? Belkî bûye: Civakên cihêreng çawa tên rêvebirin? Di tevahiya sedsala bîstan de nêrînek siyasî serdest bû ku hêza dewletê bi asta yekrengiya wê ya civakî û çandî

girêdide. Ev nêrîn ji wê baweriyê derket ku yekîtiya nasnameyê şertê yekîtiya dewletê ye û ku nasikirina taybetmendiyên neteweyî an çandî dikare bibe sedema dabeşbûnê an lawazkirina desthilatdariya navendî.

Ji vê nêrînê derketiye ku gelek dewletan siyasîten tevlihevkirina bi zorê helandinê ya çandî sînoordarkirina bikaranîna zimanên herêmî an paşguhkirina nasnameyên neteweyî û çandî pejiwandin bi bawerîya

ku avakirina dewleteke bihêz tenê bi afirandina civakeke yekreng pêk tê. Lê ezmûna dîrokî sînorên vê nêrînê eşkere kir. Yekrengiya ku bi zorê tê sepandin yekîtiyeke neteweyî ya rastîn ava nake; belkî nakokîyan paş dixê û bi derbasbûna demê wan tevlihevtir dike. Gelek ezmûnan jî îspat kirin ku înkarkirina cihêrengiyê ne dibe sedema windabûna wê belkî hesta neheqiyê kom dike bawerîya di navbera civak û dewletê de lawaz dike

û dibe sedema krîzên ku dikarin her dem bi guhertina hevsengîya hêzan an bi lawazbûna saziyan derkevin holê. Hêza dewletê ne di veşartina cihêrengiyên civaka xwe de ye belkî di şiyana wê ya rêvebirina wan de di nav çarçoveyêke destûrî û qanûnî ya dadperwer de. Ji ber vê yekê hêza rastîn ne bi asta navendîbûnê an bi şiyana desthilatê ya sepandina îradeya xwe tê pîvandin lê bi şiyana wê ya avakirina peymanekê ➡

Têkoşîn ew pênas e ku bi wê bindestan dîroka xwe dinivîsin, bi tîpên hêvî û berxwedanê hatiye xêzkirin, û nexşeyeke rê li ber edalet û azadiyê dike.

Ma Naskirina Cihêrengiyê Dewletê Dixe Metirsiyê Domahî

civakî ku hemû hemwelatiyan xwe wek hevparên wekhev di welatê xwe de bibînin ‘mafên xwe biparêzin ‘û cihêrengiyên xwe ne wek sedema derxistinê ‘lê wek beşek ji nasnameya neteweyî ya hevpar bibînin.

Ji vê nêrînê ‘naskirina cihêrengiyê ne tê wateya belavkirina dewletê ‘wek ku carinan tê pêşkêşkirin ‘belkî tê wateya naskirina rastiyeke civakî û siyasî ya heyî. Dewleta ku pirrengiya pêkhateyên xwe nas dike ‘ji serweriya xwe paş naçe ‘ belkî rewabûna xwe xurttir dike. Ji ber ku rewabûn ne tenê li ser hêzê tê avakirin ‘lê li ser baweriya hemwelatiyan bi saziyên dewleta xwe û baweriya wan ku ew hemûyan bi wekhev temsîl dikin.

Ji ber vê yekê ‘divê cihêrengî û dabeşbûn ji hev werin cudakirin. Cihêrengî hebûna cudahiyan xwezayî ye di navbera kes û koman de ‘di ziman ‘çand ‘an girêdana wan de. Lê dabeşbûn encama têkçûna pergala siyasî ye di rêvebirina van cudahiyan de. Ji ber vê yekê ‘pirsgirêk ne di hebûna cihêrengiyê de ye ‘belkî di nebûna mekanîzmayên demokratîk û saziyên destûrî de ye ku dikarin wê veguherînin bo çavkaniya dewlemendî û yekbûnê.

Civakên ku di rêvebirina cihêrengiya xwe de serkeftî ne ‘hewl nadin nasnameyên cuda tune bikin ‘belkî çarçoveyeke destûrî peyda dikin ku mafên hemûyan diparêze ‘û dihêle ku girêdanên cuda di nav nasnameyeke siyasî ya hevpar de bi hev re bijîn. Ji ber vê yekê ‘hemwelatîtiya nûjen ne li ser tunekirina taybetmendiyên radiweste ‘belkî li ser wekheviya li pêş qanûnê û parastina maf û azadiyên hemû hemwelatiyan bê cudakirin.

Ji vê derbasbûnê ‘demokrasiya ne tenê mekanîzmayeke hilibijartinê ye ‘belkî pergaleke temam ji bo rêvebirina pirrengiyê ye. Sindoqa dengdanê ‘her çiças girîng be jî ‘ne bes e heke garantiyên destûrî tune bin ‘dadweriya serbixwe tune be ‘medyaya azad tune be ‘û beşdariya wekhev a hemû pêkhateyan di jiyana giştî de neyê misoger kirin. Demokrasiya ya rastîn ew e ku wekheviya derfetên beşdariya siyasî misoger dike ‘ û desthilatê ji destê her komekê an alîyekê diparêze.

Di vî çarçoveyê de ‘navendînebûnê ya siyasî û îdarî wek yek ji amûrên destûrî yên ku dewletê di rêvebirina cihêrengiya xwe de alîkar dike ‘girîng dibe. Navendînebûn ‘dema ku di çarçoveyeke destûrî ya zelal de were avakirin ‘dewletê lawaz nake‘ belkî wê nermtir ‘ bikêrhatîtir û şiyانبirtir dike ku bersiva pêdiviyên civakên herêmfî bide ‘beşdariya di biryardanê de xurt bike ‘û hesta paşguhkirinê kêmtir bike.

Bandora naskirina cihêrengiyê tenê bi qada siyasî re sînordar nabe ‘belkî digihîje pêşveçûna aborî û aramiya civakî jî. Civakên ku endamên wan di maf û derfetan de xwe wekhev hîs dikin ‘şiyaneke mezintir ji bo hilberandin ‘afirînerî û veberhênanana di pêşerojê de hene. Lê dema ku nasname dibe bingeha cudakirin û cihêkariyê ‘ew hesta girêdana neteweyî lawaz dike ‘baweriya bi saziyan dihejîne ‘û derfetên pêşveçûna domdar xera dike.

Dibe ku gelek nakokiyên ku cîhanê şahidiya wan kiriye ‘ne ji ber hebûna cihêrengiyê bi xwe bûn ‘belkî ji ber têkçûna naskirin û rêvebirina wê bi awayekî dadperwer bûn. Dema ku deriyên diyalogê tên girtin ‘û dewlet tenê di nasnameyekê de tê kurtkirin ‘cudahî vediguhere projeyeke krîza domdar. Lê naskirina hevdu qada avakirina baweriyê vedike ‘û bingehekê ji bo çareseriyên siyasî yên qewimtir û domdartir amade dike.

Ev jî nayê wateya ku rêvebirina cihêrengiyê bê astengî ye. Belkî ew pêdivî bi saziyên bihêz ‘dadweriyeke serbixwe ‘ çandêke siyasî ya bawermend bi hemwelatîtiyê ‘û elîtên ku berjewendiya giştî li ser hesabên teng bigirin heye. Ji ber vê yekê ‘pirrengî bi xwe serkeftî nabe‘ ew pêdivî bi rêvebirineke baş û bi îradeyeke siyasî heye ku bawer bike aramî ne bi înkarkirinê ‘lê bi hevpariyê tê misoger kirin.

Herwiha ‘girîng e ku were xurtkirin ku naskirina cihêrengiyê ne imtiyazek ji bo komekê li ser hesabê komeke din e ‘ belkî bingeha prensîba wekheviyê di navbera hemû hemwelatiyan de ava dike. Dema ku her pêkhatek hîs bike ku nasnameya wî tê rêzgirtin ‘zimanê wî tê parastin ‘û çanda wî tê naskirin ‘ew bêtir amade dibe ku beşdarî parastina dewletê û berevaniya saziyên wê bibe ‘ ji ber ku dewlet di nêrîna wî de vediguhere welatekî hevpar ‘ne desthilatek ku bi zorê li ser wî hatiye sepandin.

Dewleta nûjen ne bi şiyana xwe ya afirandina yekrengiyê tê pîvandin ‘belkî bi şiyana xwe ya rêkxistina cudahiyan di nav çarçoveyeke destûrî ya dadperwer de. Ji ber vê yekê ‘ hêza dewletan di sedsala bîst û yekem de dê bi asta serkeftina wan di avakirina hemwelatîtiyekê ya hevpar ‘ku cihêrengiyê dihawîne ‘mafan diparêze ‘û di navbera yekîtiya dewletê û dewlemendiya civakê de hevsengiyê diparêze ‘were pîvandin.

Dibe ku girîngtirîn dersa ku ezmûnên mirovahiyê didin ev be ku aramiya rastîn ne ji bêdengiya bi zorê tê dayîn çêdibe ‘û ne ji înkarkirina rastiyan civakî ‘belkî ji naskirina wan û avakirina saziyên ku dikarin wan di bin sîwana dad û serweriya qanûnê de bi awayekî baş rêve bibin. Dema ku hemû hemwelatî di rûmet û mafan de xwe wekhev hîs dikin ‘cihêrengî ji çavkaniya tengezariyê vediguhere çavkaniya hêzê ‘û ji faktoreke ku dikare bibe sedema dabeşbûnê vediguhere yek ji bingehên aramiya neteweyî.

Ji ber vê yekê ‘bersiva pîrsa: Ma naskirina cihêrengiyê dewletê dixe metirsiyê an aramiya wê xurt dike? ne bi cihêrengiyê bi xwe ve girêdayî ye ‘belkî bi awayê ku dewlet wê rêve dibe. Dewleta ku cihêrengiyê wek metirsiyekê dibîne ‘dibe ku xwe di nav nakokiyêke domdar de bi civaka xwe re bibîne. Lê dewleta ku wê wek rastiyeke civakî û dewlemendiyeke neteweyî qebûl dike ‘dê bêtir şîyanê hebe ku rewabûneke qewîm ‘aramiyeke domdar ‘û hemwelatîtiyeke bihêztir ava bike.

Pêşeroja dewletan ne dê li ser înkarkirina cudahiyan were avakirin ‘belkî li ser baştirîn rêvebirina wan. Aştiya domdar jî ne bi tunekirina nasnameyan tê misoger kirin ‘belkî bi avakirina çarçoveyeke siyasî û destûrî ku di bin sîwana hemwelatîtiya wekhev ‘serweriya qanûnê ‘ saziyên çalak û dadperweriya giştî de hevjiyana wan misoger bike. Hingê ‘ cihêrengî êdî ne dê bibe barek li ser dewletê ‘belkî yek ji girîngtirîn çavkaniyên hêza wê ‘û yek ji bingehên sereke yên aramiya wê û domdariya wê di cîhanek ku roj bi roj cihêrengtir û tevlîhevtir dibe de.

Dema ku qurban maskeya zîndanvanê li xwe dike Domahî

hişmendiye de pêk tê. Dema ku mirov ji hundir ve tê dagirkirin, û wêneyê wî yê li ser xwe ji nû ve tê avakirin, heta ku ji dîroka xwe bibe xerîb, ji bîra xwe qut bibe, û bi dilsozî parastina wê çîrokê bike ku dijmîne wî ava kiriye.

Ew serkeftinek e ku ne artêş pê digihîje, lê pergala çandî pê digihin. Çek dikare laşan bixe bin desthilatê, lê nikare guhdariya domdar misoger bike. Lê kontrolkirina hişmendiye ew hêza ye ku temenê herî dirêj dide desthilatê, ji ber ku kesê bindest dike beşdarê afirandina şertên bindestiya xwe, û bawer dike ku zincîrên ku wî girêdidin, tenê garantiyên azadiya wî ne.

Ji ber vê yekê, ne dibistan, ne ziman, ne medyayê, û ne jî bernamayan perwerdehiyê, di dîroka dewletên nûjen de tenê saziyên bêalî nebûne. Gelek caran ew bûne amûrên ji nû ve avakirina mirov. Ji ber ku serdestî her dem ji kampa leşkerî dest pê nake; ew ji pola dersê dest pê dike, ji pirtûka dibistanê, ji wan peyvan ku destûr tê dayîn zarok wan bibêje, û ji wan peyvan ku ji wî tê xwestin ku wan ji bîr bike.

Dema ku bîr ji nû ve tê nivîsandin, rabirdû dibe barekî giran, nasname dibe gumanek, û girêdana çandî dibe tawanek ku pêdivî bi parastin û ravekirinê heye. Zarok mezin dibe û fêr dibe ku zimanê wî kêmtir nirx heye, ku çanda bav û kalanê wî aîdî demekê ye ku divê were derbas kirin, û ku dîroka ku mîras girtiye ne çavkaniya serbilindiyê ye, belkî astengiyek e li ber tevlebûna wî di modela ku ji bo wî hati çêkirin de.

Bi vî awayî, bêbextbûna hişmendiye (xwe-bêganekirin) ne carekê pêk tê, lê hêdî hêdî di nav hiş mirov de dikeve, heta ku bibe beşek ji avahiya ramanê bixwe. Di wê gavê de, mirov êdî hewce nake ku kesek wî çavdêr bike an fermanan bide; ji ber ku desthilat dibe dengekî hundirîn ku dadweriyên wî rêve dibe, pîvanên wî diyar dike, û ji nû ve têgihiştina qencî û xerabiyê, dilsoziyê û xiyanetê, maf û neheqiyê pênase dike.

Dema ku ev mirov digihîje cihê biryardanê, paradoksa herî eşdar derdikeve holê. Ew ne ji ber ku bi zorê tê mecbûrkirin zordariyê dike, lê ji ber ku wê wekî erkekî exlaqî dibîne. Ew ne ji ber ku bi pêdivî ji gelê xwe nefret dike wan di-zordest dike, lê ji ber ku êdî bi çavê wê pergala ku hişmendiya wî ji nû ve ava kiriye li wan dinêre. Gava ku goşeya dîtîne diguhere, hemû rastî jî bi wê re diguhere.

Her awayê serdestiyê yê herî xeternak ne ew e ku gelan bi zorê bindest dike, belkî ew e ku hin endamên van gelan dixe nav gotara serdestiyê û wan dihêle

ku wê biparêzin; heta ku înkarkirina xwe bibe fazîletek, dûrketina ji nasnameyê bibe nişana şaristaniyê, lê parastina çand, ziman û dîrok wekî fanatîzm an jî metirsiyek ji bo yekîtiya dewletê were nişandan.

Ji ber vê yekê, pirsgirêk ne di bingeha malbatî an neteweyî ya kesan de ye, lê di avahiya fikrî de ye ku hişmendiya wan ava dike. Mirov dikare di nav komekê de were dinyayê, lê bi aqilekî ku pergaleke din çêkiriye bijî, û nirxên ku qebûl kiriye ne ji ezmûna wî ya dîrokî derketine, belkî ji wê çîroka ku li ser wî hate ferzkirin, heta ku bi derbasbûna demê bibe beşek ji baweriya wî.

Di bingehê xwe de, xwe-bêganekirin ne tenê windakirina nasnameyê ye, belkî windakirina şiyana têgihiştina vê windabûnê jî ye. Ev jî ew qonax e ku zordestî digihîje lûtkeya xwe; dema ku parastina xwe dibe sûcek, lê parastina gotara zordest bibe pîvana welatparêziyê, aqilaniyetê û nûjeniyê.

Ji ber vê yekê, gel bîra xwe carekê winda nakin; lê hêdî hêdî ji wan tê standin, ji rêzgirtina nû ya sembolan, guhartina têgehên bingehîn, û danîna birek nû li şûna bîra eslî. Bi her nîşekî nû re, çîroka fermî zêdetir kok digire, û guman kirin li ser wê dibe derketin ji tiştê ku hatî qebûlkirin.

Lêbelê, dîrok îspat dike ku bîra mirovahiyê ji ya ku pergalan difikirin serhişktir e. Dibe ku biçûk bibe, lê tune nabe; dibe ku were kişandin aliyê kenarê, lê winda nabe. Ew di zimanê ku dayik li hevûdu diparêzin de dijî, di stranên gelêrî de, di çîrokên ku kal û pîr vedibêjin de, û di wan hûrguliyên biçûk de ku desthilat nikare wan ji dest bixe.

Ji ber vê yekê, şerê azadiyê ne tenê şerê sînoran e, ne jî şerê destûran an saziyan. Berî her tiştî, ew şerê hişmendiye ye. Kesê ku di avakirina hişmendiye de serkeftî bibe, dikare wêneyê rabirdûyê çêbike, maneya niha diyar bike, û asoya paşerojê ava bike.

Ji ber vê yekê jî, ya herî xeternak ku zordestî dikare pê bigihîje ne ew e ku mirov bêdeng bike, belkî ew e ku wî bi zimanê zîndanvanê xwe biaxivîne, bi aqilê wî bifikire, û zincîrên xwe wekî îmtiyazek biparêze, û cilê celladê li xwe bike, di dema ku bi hemû dilsoziyê bawer dike ku ew bilindtirîn erkên xwe yên neteweyî pêk tîne. Di wê gavê de, ne tenê zindan deriyên xwe li ser laşê mirov girtiye, belkî kelheyên xwe di hundirê hiş mirov de jî ava kiriye; li wir azadî dibe windabûya herî mezin, û rizgarbûn dibe destpêka vegerandina mirov ji xwe re, berî ku vegerandina welatê wî be.

veguherînin sazûmanan ‘prensîban veguherînin siyasetan ‘û xewnan veguherînin bernamayan xebatê yên pêkanînbar.

Pêşeroja tevgera siyasî ya Kurdî li Sûriyeyê ne tenê bi bîranîne dê were diyarkirin ‘belkî bi asta şiyana wê ya nûbûnê ‘vekirîbûnê ‘vegerandina baweriya civaka xwe ‘û avakirina hevkarîyên neteweyî yên bihêz jî dê were diyarkirin. Heke ev nirxandina kûr bi ser bikeve ‘dibe ku salên pêşerojê bibin destpêka qonaxeke nû‘ qonaxek ku ne bi qasî windahiyan ku Kurd di rabirdûyê de kişandine tê pîvandin ‘belkî bi qasî tiştên ku ew dikarin di pêşerojê de ava bikin ‘bi rêya projeyek siyasî ya gihîştîtir ‘rastbîntir ‘û bikêrtir di temsîlkirina daxwaz û hêviyên gelê Kurd de ‘û di heman demê de di avakirina Sûriyeke aram ‘demokratîk û ji hemû welatiyên xwe re vekirî de.

Gotara Seretayî

Domahî

siyasî û exlaqî ye. Ew derbasbûneke ji mantiqa serokatiya kesane ber bi mantiqa sazûmanê ve ye; ji rêvebirina nakokîyan ber bi rêvebirina cihêtiyê ve ye; ji reaksiyonê ber bi însiyatîfê ve ye; û ji siyasetê wek têkoşîna li ser desthilat û nûfûzê ber bi siyasetê wek rêvebirina berjewendiya giştî ve ye.

Her wiha, qonaxa pêşerojê pêdiviya avakirina projeyek siyasî heye ku ji hesabên teng derbas bibe û li ser dîtineke neteweyî were avakirin‘ dîtinek ku mafên neteweyî yên rewaya yên gelê Kurd bi avakirina dewleteke Sûriyeyê ya nûjen û demokratîk ve girê bide‘ dewletek ku li ser hemwelatiya wekhev,

Bihara Kurdî Tê... Projeya Neteweyekê di Serdema Guhertinên Mezin de

Siyasî

Domahî

Ji vê derbasbûnê, axaftina li ser Bihara Kurdî divê wek bangê ji bo heyecaneke demkurt neyê têgihîştin, ne jî wek şiareke siyasî ku tenê di demên krîzan de bilind dibe, lê wek projeyeke şaristanî ji bo qonaxêke dîrokî ya nû ku tê de mirovê Kurd bibe hevparê çalak di avakirina pêşeroja xwe de, û beşdarî avakirina qada siyasî ya dadperwertir, demokratîktir û hurmetdar ٢٢ li hember pirrengî û cihêrengiyê bike¹ ew pirrengî ku yek ji rastiyan bingehîn ên Rojhilata Navîn e.

Dîrokê îspat kiriye ku gelan ne dema ku di şerê leşkerî de têk diçin dimirin ² lê dema ku baweriya xwe bi xwe winda dikin. Lê gelên ku zimanê xwe diparêzin ³ bîra xwe ya civakî diparêzin ⁴ çanda xwe diparêzin û nasnameya xwe ji nîşekê bo nîşeke din vediguhezînin ⁵ ew her dem di tevgera dîrokê de amade dimînin ⁶ her çiqas ku serdema perawîzkirinê dirêj bibe an siyasatên înkare tundtir bibin. Ji ber vê yekê ⁷ pîrsgirêka Kurdî ne tenê pîrsgirêke siyasî ye ku bi qonaxekê taybet ve girêdayî bûye ⁸ lê diyarîya îradeya gelek e ku ⁹ tevî hemû guhertinên mezin ¹⁰ karîbûye nasnameya xwe biparêze û di hişmendiya civakî de ji nîşekê bo nîşeke din zindî bimîne.

Di sedsala borî de ¹¹ Kurdan gelek qonaxên diwar derbas kirin¹² qonaxên ku hêvî û şikestin ¹³ serkeftin û têkçûn di nav xwe de digirtin. Ev ezmûn nîşan dan ku tenê xwedîbûna mîrxasiyê bes nake ¹⁴ wekî ku tenê xwedîbûna maf jî gihîştina wê nayîne misoger kirin. Maf pêdivî bi saziyan ku wê biparêzin heye ¹⁵ bi hişmendiyeke siyasî ku wê rêk bixe heye ¹⁶ û bi dîtineke stratejîk ku guhertinê bike projeyeke demdirêj ¹⁷ ne bersîveke demkurt li bûyeran.

Îro ¹⁸ Rojhilata Navîn li ber deriyê qonaxêke nû ye ku ji gelek qonaxên ku di dehsalên borî de hatiye nasîn ¹⁹ bi xwezaya xwe cuda ye. Dewletên kevnepî bi pîrsgirêkên avahîsaziyê yên kûr rû bi rû ne ²⁰ di heman demê de têgehên serwerî ²¹ rewadî û rêvebirina cihêrengiyê li gelek welatan ji nû ve tên nîqaşkirin. Di heman demê de ²² bangawaziyên ji bo pergalên siyasî yên beşdarbûntir û vekirîtir zêde dibin²³ pergalên ku dikarin pirrengiya neteweyî ²⁴ çandî û olî di çarçoveya hemwelatiya wekhev û serweriya qanûnê de bigirin.

Di vî rengî dema ku dîrok li ber qonaxên werguherînê radiweste, pîrsên kevn êdî nikarin bersivên nû biafirînin. Pîrs êdî ne ew e ku: Kê xwediyê desthilatdariyê ye? Belkî pîrs ev e: Desthilatdarî çawa tê bikaranîn? Herwiha pîrs êdî ne ew e ku: Kê hukûm dike? Belkî ev e ku: Dewlet çawa tê avakirin da ku hemû hemwelatîyên wê xwe wek hevparên wekhev di maf û erkên xwe de bibînin, ne wek bindestên ku li kêlekê biryarên siyasî dijîn.

Ji vê nêrînê, Bihara Kurdî, heke di çarçoveya dîtineke siyasî ya gihîştî de pêk were, ne dê bibe şoreşek li dijî civakekê, û ne jî rûbirûbûnek li hember gelekî din. Belkî ew dê bibe vekolînek kûr a şeweyên ramankirinê yên ku avakirina dewleteke dadperwer asteng kirine, û siyasatên ku cihêrengiyê ji bingehê dewlemendî û hêzê veguherandine bo çavkaniya nakokiyê. Ev veguheztinek e ji mantiqa derxistinê bo mantiqa hepariyê, ji çanda serdestiyê bo çanda naskirinê, û ji têkoşîna sifir-bo-sifir bo lêgerîna çareseriyên ku rûmet û dadê ji bo hemû pêkhateyan misoger bikin.

Neteweyên ku pêşeroja xwe ava dikin, li benda guhertina şertan namînin. Ew guhertinan baş dixwînin, amûrên xwe pêş dixin û şiyana xwe ava dikin. Ji ber vê yekê, Bihara Kurdî ya rastîn ji dibistanê dest pê dike berî parlamentoyê, ji zanîngehê berî wezaretê, ji çandê berî siyasatê, û ji avakirina mirov berî avakirina saziyan. Her projeya neteweyî ku perwerdehî, lêkolîna zanistî û zanîne neke yek ji pêşîniyên xwe, ew dê projeyeke lawaz bimîne ²⁵ her çiqas jî bi şîaran dewlemend xuya bike.

Veberhênanana li ser mirov mezintirîn veberhênan e ku her gel dikare ji bo xwe bike. Azadî tenê bi şîaran nayê pênasekirin²⁶ ew pêdivî bi hemwelatîyekî heye ku xwedî şiyana ramana rexneyî be ²⁷ bi medyayeke pişeyî û berpirsiyar ²⁸ bi zanîngehên azad ²⁹ bi civaka sîvîl a çalak ³⁰ û bi saziyan ku dikarin cihêrengiyê bi diyalogê rêve bibin ³¹ ne bi derxistin û paşguhkirinê.

Herwiha ³² tu şoreş an pêşketinek rastîn bêyî rola çalak a ciwanan û jinan pêk nayê. Ew her du ji hêzên herî girîng in ku dikarin ramanan nû bikin ³³ rawestîne

bişkinin û destpêşxeriyên afirîner bidin destpêkirin. Civakên ku beşek ji hêzên xwe yên mirovî derdixin derve ³⁴ bi destê xwe pêşeroja xwe didomînin.

Lê yek ji girîngtirîn dersên ku ezmûnên dîrokî didin ev e ku dabeşbûnên navxweyî gelek caran ji metirsiyan derveyî ji bo gelan xeternaktir bûne. Ji ber vê yekê ³⁵ Bihara Kurdî nikare li ser pêşbaziyên teng ³⁶ girêdanên partîzanî an hesabên demkurt were avakirin. Ew pêdivî bi çandêke siyasî ya nû heye ku berjewendiya giştî li ser berjewendiyên taybet bigire ³⁷ û diyalogê bike rêya rêvebirina cihêrengiyê ³⁸ ne amûra kûrtîkirina wê.

Cihêrengiya siyasî di civakên demokratîk de diyardeyeke xwezayî ye. Lê veguherandina wê bo dabeşbûneke domdar ³⁹ enerjîyan winda dike û şiyana gihîştina armancên hevpar lawaz dike. Ji ber vê yekê ⁴⁰ qonaxa pêşerojê pêdivî bi firehkirina qadên lihevhatinê ⁴¹ bi xurtkirina çanda xebata hevpar ⁴² bi rêzgirtina cihêrengiya di nav civaka Kurdî de heye⁴³ ji ber ku ew çavkaniya dewlemendî û nûbûnê ye ⁴⁴ ne sedema nakokiyê.

Di heman demê de ⁴⁵ divê Bihara Kurdî wek projeyeke Kurdî ya girtî neyê dîtîn ⁴⁶ lê wek beşek ji dîtineke firehtir ji bo nûavakirina Rojhilata Navîn li ser bingehên dadperwertir û aramtir. Aştiya domdar bi înkarkirina cihêrengiyê nayê avakirin ⁴⁷ belkî bi naskirina wê. Herwiha ⁴⁸ ew ne bi bindestkirina yê din ⁴⁹ lê bi rêzgirtina maf û rûmeta wî tê avakirin. Pêşeroja herêmê bi mantiqa serketî û têkçûyî nayê nivîsandin ⁵⁰ lê bi mantiqa hepariya gelan ⁵¹ û bi damezrandina pergalên siyasî yên ku li ser demokrasiya ⁵² serweriya qanûnê û hemwelatiya wekhev radiwestin⁵³ da ku cihêrengiya neteweyî û çandî bibe hêzek ji bo avakirina dewletê ⁵⁴ ne sedema belavbûna wê.

Ji ber vê yekê ⁵⁵ pîrsgirêka Kurdî ne dijberê aramiya herêmê ye ⁵⁶ belkî dikare bibe piştgiyîyeke xurt ji bo xurtkirina vê aramiyê ⁵⁷ dema ku di çarçoveya çareseriyên demokratîk ⁵⁸ diyaloga siyasî ⁵⁹ naskirina hevdu ⁶⁰ û rêzgirtina maf û azadiyên ku destûr û pîvanên navneteweyî yên mafên mirovan diparêzin ⁶¹ were pêşkêşkirin.

Dîrok fêrî me dike ku netewe pêşeroja xwe wek diyariyeke amade werdigirin

nake⁶² belkî ew bi îrade ⁶³ xebat ⁶⁴ sebr ⁶⁵ rêxistin û dîtîne wê ava dike. Ew tiştê ku îro dîr xuya dike ⁶⁶ dikare sibê nêzîktir bibe ji ya ku em texmîn dikin ⁶⁷ heke gelan bikaribin hêviyê veguherînin bo projeyeke ⁶⁸ xewnê bo saziyekê ⁶⁹ û dîtîne bo siyasatên ku dikarin di pratîkê de werin bicîhkirin.

Bihara Kurdî ne dema ku di salnameya demê de hatiye nivîsandin e ⁷⁰ ne jî pêdiviyêke dîrokî ye ku bê guman pêk were. Belkî ew îmkaniyeke rastîn e ku girêdayî şiyana mirovê Kurd e⁷¹ şiyana ku ezmûna xwe bi rexneyî binirxîne ⁷² ji dersên borî sûd werbigire ⁷³ dabeşbûnên navxweyî derbas bike ⁷⁴ û projeyeke neteweyî ya demokratîk ava bike ku hemû zarokên xwe dihevine ⁷⁵ û di heman demê de li hember hemû hevparên xwe di welat û herêmê de vekirî be.

Azadî ne bûyerek demkurt e ⁷⁶ belkî berpirsiyariyeke domdar e. Demokrasiya jî ne tenê sindoqa dengdanê ye ⁷⁷ belkî çandêke rojane ye ku di dibistanê ⁷⁸ zanîngehê ⁷⁹ medyayê ⁸⁰ partîyan ⁸¹ sendîkayan û saziyan civakê de tê jiyîn û tê pratîkkirin. Herwiha ⁸² nasname ne dîwarek e ku gelan ji hev cuda bike ⁸³ belkî pirek e ku di navbera wan de têkiliyê ava dike ⁸⁴ dema ku li ser rêzgirtina hevdu û naskirina wekhev were avakirin.

Bihara Kurdî ya ku em jê re hêvîdar in ⁸⁵ ne Bihara tolhildanê ye ⁸⁶ belkî Bihara lihevhatinê ye⁸⁷ ne Bihara serdestiyê ye ⁸⁸ belkî Bihara hepariyê ye⁸⁹ ne Bihara şîaran e ⁹⁰ belkî Bihara saziyan e⁹¹ û ne tenê Bihara hestan e ⁹² belkî Bihara aqil e⁹³ aqilek ku dizane avakirina pêşerojê bi qasî mîrxasiyê ⁹⁴ hewceyê jîrî û xebatê ye. Dema ku îrade bi dîtîne re hevdu bibînin ⁹⁵ mirov bi dîroka xwe li hev were bêtir ku bibe dîlê wê ⁹⁶ demokrasiya bibe çandêke giştî ⁹⁷ qanûn bibe merca hemûyan ⁹⁸ rûmet bibe mafek hevpar ⁹⁹ û dad bibe bingeha aramiyê ¹⁰⁰ hingê Bihara Kurdî êdî ne tenê wêneke edebî an hêviyeke paşxistî be ¹⁰¹ belkî destpêka qonaxêke dîrokî ya nû be¹⁰² qonaxêke ku tê de deriyên pêşerojê li ber gelekî ku tevî hemû bahoza nasnameya xwe parastîye vedibin. Gelekî ku bawer kiriye neteweyên ku teslîmî bêhêviyê nabin ¹⁰³ her dem dikarin bi îradeya xwe pêşeroja xwe binivîsin ¹⁰⁴ û di avakirina Rojhilata Navînek azadtir ¹⁰⁵ aramtir û dadpertir ji bo hemû gelên wê de beşdar bibin.

Dadwerî Deriyê Pêşerojê ye

BI PÊNÛSÊ AZADÎ —

Tu civakek nikare pêşerojeke aram û domdar ava bike heke dadwerî tenê bimîne sloganek ku di axaftinan de tê bilindkirin, ne nirxek ku di saziyan dewletê û qanûnen wê de tê sepandin. Jiyan çêtir ne tenê bi zêdebûna dahatê dest pê dike, û ne jî bi pêşxistina bînesaziyê; belê ew di wê gavê de dest pê dike ku mirov hest bike mafên wî tên parastin, qanûn bê cudakirin li hemûyan tê sepandin, û derfet li ser bingeha jêhatîbûnê tene dayîn, ne li ser bingeha girêdana komî an nasnameyê.

Dadwerî ne tenê daxwazeke exlaqî ye, lê bingehê aramiya siyasî, pêşketina aborî û aştîya civakî ye. Her ku qada dadweriyê firehtir bibe, sedemên tengazîyê kêm dibin, baweriya di navbera dewlet û civakê de bihêztir dibe, û beşdariya di avakirina pêşerojê de dibê berpirsiyariyek hevpar, ne îmtiyazeke taybet ji bo komeke diyarkirî.

Pîrsgirêka Kurdî... Dema ku Pêşeroja Demokrasiyê Dibe Pîrsa

Domahî

mekanîzmayên destûrî û siyasî yên ku rê didin rêvebirina cudahiyan di nav rêgezên demokratîk û aram de.

Herwiha ¹⁰⁶ pêşeroja Kurdan heta radeyeke mezin bi pêşeroja demokrasiyê li tevahiya Rojhilata Navîn ve girêdayî ye. Her çiqas qada azadiyê firehtir bibe ¹⁰⁷ serxwebûna dadweriyê xurtir bibe ¹⁰⁸ û saziyên hilbijartî bihêztir bibin ¹⁰⁹ derfetên gihîştina lihevhatinên siyasî yên dadperwer û domdar jî zêdetir dibin. Lê dema ku dewlet tenê di desthilatê de tê kurtkirin ¹¹⁰ û siyasat tenê dibe amûra rêvebirina krîzan ¹¹¹ pîrsgirêkên paşxistinî winda nabin¹¹² belkî her dem bi şêkilên nû vedigerin.

Pîrsgirêka Kurdî ne tenê ceribandinek ji bo Kurdan e ¹¹³ belkî ceribandinek e ji bo şiyana dewletên Rojhilata Navîn ku tegeheke nû ya dewletê pêş bixin¹¹⁴ dewletek ku cihêrengiyê ne wek barek ku divê were rakirin dibîne ¹¹⁵ belkî wek rastiyeke civakî û dewlemendiyeke neteweyî ku dikare bibe çavkaniya hêz û yekbûnê. Ji ber vê yekê ¹¹⁶ dewleta

nûjen ne bi şiyana xwe ya sepandina yekrengiyê tê pîvandin ¹¹⁷ belkî bi şiyana xwe ya rêvebirina pirrengiyê ¹¹⁸ û bi serkeftina xwe ya avakirina baweriyê di navbera dewlet û civakê de ¹¹⁹ ne tenê bi destgirtina amûrên hêzê.

Ji ber vê yekê ¹²⁰ rêya ber bi pêşerojeke aramtir ve ne bi dubarekirina siyasatên kevnar derbas dibe ¹²¹ belkî bi damezrandina peymanêke siyasî ya nû¹²² peymanek ku li ser hemwelatîtiya wekhev ¹²³ naskirina hevdu ¹²⁴ serweriya qanûnê ¹²⁵ û rêzgirtina maf û azadiyan radiweste. Di dawiyê de ¹²⁶ demokrasiya ne tenê çareserîya pîrsgirêka Kurdî ye ¹²⁷ belkî ew çarçoveya ku rê dide hemû gelên herêmê ji mantiqa rêvebirina krîzan derbas bibin bo mantiqa avakirina dewleteke ku dadperweriyê pêk tîne ¹²⁸ aramiyê xurt dike ¹²⁹ û rûmeta mirovî diparêze.

Û dema ku mirov ¹³⁰ bêtir cudahiya neteweya wî ¹³¹ zimanê wî an çanda wî ¹³² bibe navenda pêvajoya siyasî û armanca wê ¹³³ pîrsgirêkên dîrokî ji meydana pêvçûnê vediguhezînin

bo derfetên avakirina baweriyê. Di wê demê de ¹³⁴ pêşeroja herêmê dê bêtir bikaribe cihêrengiya xwe bihevine ¹³⁵ û bêtir amade be ji bo avakirina aştîyek ku li ser hepariyê radiweste ¹³⁶ ne li ser serdestiyê¹³⁷ li ser dadperweriyê ¹³⁸ ne li ser înkarkirinê¹³⁹ û li ser hemwelatîtiya wekhev ¹⁴⁰ ne li ser derxistin û cudakirinê. Hingê tenê ¹⁴¹ Rojhilata Navîn dikare rûpelek nû di dîroka xwe ya siyasî de veke¹⁴² rûpelek ku tê de pirrengî wek bingeha aramiyê tê qebûlkirin ¹⁴³ ne wek metirsiyek ¹⁴⁴ û ku demokrasiya çarçoveya herî guncaw e ji bo veguherandina cihêrengiyê ji çavkaniya krîzan bo hêzek ji bo pêşveçûn û yekîtiya neteweyî.

Ji bo jiyanêke çêtir, edaleteke firehtir, û pêşerojek ku li hemûyan şayeste be.

“Hiş wek erdê ye; divê were çandin da ku hilberîne; ji ber ku ramanan mezin ji tovan zanin û xwedîlêkolînê (tefekkûrê) mezin dibin.”

Pergala Navneteweyî di Serdema Valahiya Stratejîk de

Pergala kevn dihilweşe... pergala nû hîn nehatîye zayîn

Guhertinên ku cihan îro şahidê wan e, ne tenê dabeşkirineke nû ya hêzê di nav dewletên mezin de ne, wekî ku gelek nivîsarên siyasî hewl didin wê bi vî rengî nîşan bidin, lê belê ew qeyranêke bingehîn e ku bingeha ramana pergala navneteweyî ya piştî dawîbûna Şerê Sar digire armanc. Mijar êdî ne tenê paşketina bandora hêzekê û bilindbûna hêzeke din e, lê

belê hilweşîna çarçoveya siyasî û hiqûqî ye ku di sê dehsalên borî de têkiliyên navneteweyî rêve biriye. Ji ber vê yekê, pîrsa rastîn êdî ev nîne ku: Kî cîhanê rêve dibe? Belê pîrsa bingehîn ev e: Ma hîn jî pergaleke navneteweyî bi wateya klasîk heye, an cîhan ketiye qonaxa valahiya stratejîk ya ku berî zayîna pergaleke nû tê? Hilweşîna Yekîtiya Sovyetê di sala 1991-an

Trump û Krîza NATO'yê

Domahî

serokatiya wî ya yekem de û çî jî di daxuyanî û helwestên wî yên niha de, rewşeke bêhempa ya nebûna baweriyê di nav hevpeymanan Atlantîkê de ava kir. Li şûna ku yekgirtina di navbera her du peravên Atlantîkê de bihêztir bike, ew rexneyên tund li hevalbendên Ewropî kir, guman li ser faydeya peywendiyên parastinê yên hevpar anî, û got ku Ewropa ji sîwana ewlehiya Amerîkayê sûd werdigire bêyî ku beşa xwe ya dadperwer ji barên hevpar hilde. Bi vî awayî, di heyama wî de hevkarîya Atlantîkê ji têkiliyek stratejîk a aram û domdar veguherî têkiliyek ku di navbera zextên siyasî û danûstandinên aborî de digere.

Di bin vê atmosfera siyasî de ne ecêb bû ku analîzên ku behsa ihtîmala kêmbûna rola NATO'yê an jî derketina şikestinên ku di demdirêj de yekgirtina wê tehdîd bikin zêde bibin; ne tenê ji ber hêza dijberên wê, belê her weha ji ber cudahiyan ku roj bi roj di hundirê wê de firehtir dibûn.

Îro Trump dîsa aliyekî nû li vê krîzê zêde dike bi ragihandina biryara xwe ya beşdarbûna civîna NATO'yê ya li Enqereyê, di demekê de ku ew nerazîbûna xwe ji helwestên gelek hevalbendan ve venakeşe; yên ku, li gor nêrîna wî, di dema rûbirûbûna bi Îranê re piştgiyîya têr ji siyasîyên Amerîkayê û Israîlê re nedane. Ji ber vê yekê, amadebûna wî ne wekî hewldanek ji bo sererastkirina têkiliyên Atlantîkê xuya dike, belê bêtir wekî hewldanek ji bo ji nû ve tevlihevkirina kartan û ferzkirina hevsengiyên siyasî yên nû di nav hevpeymanê de.

Zehmet e ku mirov bawer bike ku ev civîn wê bikaribe lihevhatina windabûyî di nav endaman de vegeirîne. Cudahiyan niha êdî ne tenê bi parvekirina lêçûnên leşkerî ve girêdayî ne, belê gihîştine cewherê serokatiya Amerîkayê ya li ser hevpeymanê, paşeroja ewlehiya Ewropayê û sînorên serbixwebûna biryara Ewropî ji Washingtonê.

Lê ya ku ji bo gelên Rojhilata Navîn bêtir xemgîner e, ne paşeroja NATO'yê bixwe ye, belê cewherê lihevhatinên ku dibe ku ji van civînan derkevin. Her ku cudahiyan di nav hevpeymanên mezin de zêde dibin, her wiha meyl ji bo kirina peymanên dualî û lihevhatinên siyasî ji

bo ji nû ve belavkirina bandorê û telfîkirina windahiyan stratejîk jî zêde dibe. Tecrubeyên herêmê di deh salên borî de nîşan didin ku gelek caran ev peyman li ser hesabê gelan tên kirin, ne li ser hesabê hêzên pêşbaz. Trump ku bi têkiliyên xwe yên xurt bi hin serokan serbilind dibe, an jî axaftina wî ya dubare li ser şiyana xwe ya kirina “baştirîn peymanê”, divê nebe sedem ku pîrsê herî girîng were jibîrkirin: gelo gelên herêmê dê çî bihayî bidin li hember her lihevhatineke nû? Dîrok fêrî me dike ku ji nû ve rêxistina hevpeymaniyên navneteweyî gelek caran bi ji nû ve

şekilandina hevsengiyên hêzê yên herêmî re tê, û ev yek derî ji bo lihevhatinên ku ji îradeya gelan û berjewendiyên wan derbas dibin vedike.

Ji ber vê yekê, ya ku pêdivî ye ne ew e ku mirov li encamên civînên NATO'yê li bendê bimîne an jî hêvî li guherîna mizaca siyasî ya Washingtonê bike. Pêdivî ew e ku ji aliyê siyasî û stratejîk ve xwe ji bandorên her lihevhatineke ku dibe ku bibe sedema pêlên nû yên peymanên herêmî an jî ji nû ve hilberandina siyasîyên kevneşopî yên bandorê bi amûrên cuda biparêze. Ji ber ku Rojhilata Navîn ne pêdiviya xwe bi zêdetirîn danûstandinên navneteweyî heye, belê pêdiviya wê bi pergaleke herêmî heye ku li ser rêzgirtina îradeya gelan, parastina mafê wan yê geşedan û aramiyê û desthilatdana wan ji bo diyarkirina paşeroja xwe bêyî destwerdana hesabên hêzên mezin ava bibe.

Ya ku îro di nav NATO'yê de diqewime, divê tenê wekî pîrsgirêkeke hundirîn a Rojava neyê dîtin, ji ber ku bandorên wê ji sînorên Ewropayê derbas dibin û bi lez digihîjin Rojhilata Navîn. Ji ber vê yekê, xwendineke siyasî ya baldar dixwaze ku bala me ne tenê li ser nakokiyên di nav hevalbendan de be, belê li ser encamên ku dibe ku ji bo pîrsgirêkên herêmê û paşeroja wê çêbibin jî be. Ji ber ku ne her nêzîkbûnek di nav hêzên mezin de bi awayekî xwezayî aştîyê tîne, her wiha gelek lihevhatinên navneteweyî di encama xwe ya dawîn de bûne destpêka krîzên ku bêtir tevlihev bûn.

Hikmeta siyasî dixwaze ku mirov berî ku bûyeran pêk werin xwe ji wan biparêze, ne ku tenê piştî ku bûne rastiyekê wan bixwîne û şirove bike.

de bû demeke dîrokî ya bêhempa. Di wê demê de ne tenê Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê bi hêza leşkerî serketin, lê herwiha di warê fikrî û siyasî de jî serketin. Di wê demê de xuya dikir ku modela lîberal-demokratîk bûye forma dawî ya rêxistina dewletê, aboriyê û civakê, û ku globalîzasyon dê bi gav bi gav cîhanê bibe cîhek ku bêtir yekgirtî û aram e. Belavbûna bazarên vekirî, firehbûna sazîyên aborî yên navneteweyî û zêdebûna rola rêxistinên navneteweyî jî tenê îfadeya wê têgihîştinê bû ku pergala navneteweyî gihîştîye forma xwe ya dawîn.

Lêbelê, ya ku wekî serkeftineke herdemî xuya dikir, di rastiyê de tenê qonaxeke demkurt a dîrokê bû. Ji ber ku hêz, her çiqas mezin be jî, nikare pergala aram ava bike heke meşrûiyeta navneteweyî tune be. Herwiha serdestî jî bi xweber nabibe rêberî. Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê karibûn qonaxa piştî Şerê Sar bi saya serweriya xwe ya aborî, leşkerî û teknolojikî rêve bibin, lê nekaribûn vê serweriyê veguherînin peymanêke siyasî ya cîhanî ku hemû hêzên navneteweyî wê qebûl bikin. Bi derbasbûna demê re nakokiyên bingehîn ên pergala yekpolarî bi awayekî zêdetir derketin holê; çî di şerên dirêj de be, çî di qeyranên aborî yên cîhanî de, an jî di firehbûna valahiya di navbera berjewendiyên hêzên mezin û yên mayî yên civaka navneteweyî de.

Di vê çarçoveyê de, bilindbûna Çînê nayê fêmkirin ku tenê mezinbûneke aborî be, û vegera Rûsyayê jî ne tenê vegeandina bandoreke winda ye. Herwiha zêdebûna rola Hindistanê, Tîrkiyeyê, welatên Kendava Erebi û gelek aktorên din jî ne tenê firehbûneke herêmî ye. Berevajî vê, divê ev hemû wekî nîşaneyên zêdebûna nerazîbûnê li dijî monopolkirina navenda yekane ya hilberandina biryarên navneteweyî bên dîtin. Ji ber ku têkoşîna îro ne tenê li ser dabeşkirina bandorê ye, lê di bingehê xwe de li ser diyardekirina nû ya mafê danîna rêgezên pergala cîhanî ye.

Ji vir ve, qeyrana niha ji pêşbaziya klasîk a navbera dewletan derbas dibe. Ev têkoşînek e li ser têgeha meşrûiyetê bixwe. Ji dawîya Şerê Cîhanê yê Duyemîn ve, pergala navneteweyî li ser bingehê hiqûqî û saziyî ava bûye ku di Rêxistina Neteweyên Yekbûyî, Encûmena Ewlehiyê û saziyên aboriya cîhanî de hate temsîlkirin. Lêbelê, ev saziyên îro nekarin xwe bi guherîna nû re biguncînin, ji ber ku avahiya wan hêj jî mizana hêzê ya sala 1945-an nîşan dide, di dema ku cîhan bi tevahî rastiyêke cuda dijî. Ji ber vê yekê, qeyrana van saziyan ne qeyrana performansê ye, lê qeyrana temsîl û meşrûiyetê ye.

Di aliyê din de, hêzên ku nû derdikevin ser sehneyê hîn nekarîne modelekî cihgirê tam pêşkêş bikin. Ew gelek ji rêgezên pergala heyî red dikin, lê hîn li ser avakirina rêgezên nû li hev neketine. Li vir cewhera qonaxa niha xuya dibe. Cîhan di qonaxê derbasbûnê de ye ku tê de meşrûiyeta pergala kevn bi gav bi gav kêm dibe, di dema ku meşrûiyeta pergala nû hîn nehatiye ava kirin. Ev yek ji xeternaktirîn qonaxên dîroka têkiliyên navneteweyî ye, ji ber ku valahiya meşrûiyetê pir caran bi hêzê tê dagirtin.

Ji ber vê sedemê, şerên hevdem êdî ne tenê nakokiyên li ser sînor an çavkanîyan in, lê bûne qadên ceribandina mizana pergala navneteweyî ya pêşerojê. Ya ku li Rojhilatê Ewropayê, li herêma Okyanûsa Hindî û Pasîfikê, û li Rojhilata Navîn diqewime, ne qeyranên cuda ne, lê halkeyên yek bi yek girêdayî ne di pêvajoya nûavakirina jeopolîtîka cîhanî de. Her qeyranêke herêmî êdî aliyên navneteweyî di hundirê xwe de hildigire, û her nakokiyêke herêmî bûye beşek ji

pêşbaziya di navbera projeyên mezin de ji bo dabeşkirina nû ya bandora cîhar **siyasî** Digel vê yekê, têgeha hêzê bixwe jî guhertineke bingehîn dît. Dîroka siyasî hêza dewletan bi hejmara artêş û fiyoyan dipîvî, paşê hêza aborî wekî bingehê sereke ya hesabkirina bandorê hate zêdekirin. Lê îro zanîn, teknoloji, zîrekiya çêkirî (AI), niv-rêber (semiconductors), qada sîber, şiyana kontrolkirina daneyan û zincîrên dabînkirina cîhanî bûne hêmanên ku girîngiya wan ji balafirbarên şer û mûşekan kêmtir nîne. Cîhan ketiye qonaxêke ku tê de kontrola teknolojiyê maneya kontrolkirina pêşerojê dide, û xwedîbûna zanîna stratejîk bûye formeke nû ya serweriyê.

Herwiha, guherîna heyî sînordariya wê gotara siyasî jî derxistin holê ku globalîzasyonê di dehsalên borî de pê re mizgîn dabû. Li şûna cîhanek bê sînor, sînor dîsa vegeriyan navenda siyaseta navneteweyî. Li şûna bazarên vekirî, parastina aboriyê ya neteweyî (protectionîzma aborî) bi awayekî zêde belav bû. Li şûna girêdayîbûna hevdu, dewletan dest pê kir li xweberxwedayî, ewlehiya aborî û avakirina zincîrên hilberînê yên neteweyî an jî yên bi welatên heval re bigerin. Bi vî awayî, cîhan ketiye qonaxekê ku tê de globalîzasyon wekî projeyeke siyasî bi gav bi gav paşde diçe, û li şûna wê dewleta neteweyî dîsa wekî aktora sereke ya rêvebirina ewlehî, aborî û teknolojiyê vedigere.

Ya ku cîhan îro şahidê wê ye, nikare tenê wekî derbasbûnek ji pergala yekpolarî ber bi pergala pîrpolarî ve were kurtkirin. Ji ber ku ev ravekirin hîn jî di nav têgehên klasîk ên têkiliyên navneteweyî de dimîne. Rastî nîşan dide ku qonaxêke pîr aloz û tevlihevîr tê zayîn; qonaxek ku navendên hêzê di nav hev de tîkel dibin, hevalbendî di nav hev re derbas dibin, berjewendî bi awayekî berdeham diguherin, heta ku aramî bixwe jî dibe rewşeke demkurt, ne bingehê domdar.

Ji ber vê yekê, pêşeroj tenê bi hêza leşkerî nayê diyarkirin, û ne tenê bi serweriya aborî. Belê, ew bi şiyana hêzên mezin ve girêdayî ye ku meşrûiyeta navneteweyî ya nû hilberînin; meşrûiyeteke ku piraniya aktorên pergala cîhanî wê qebûl bikin. Heke ew di vê yekê de biserkevin, dibe ku cîhan şahidê zayîna pergaleke bêtir hevseng be, her çiqas pêşbaziya wê jî zêdetir be. Lê heke têkoşîna li ser bandorê bêyî lihevhatinekê li ser rêgezên hevpar bidome, mirovahî dibe ku bikeve qonaxêke dirêj a kaosa jeopolîtîk, ku tê de cihê hiqûqa navneteweyî li ber mantiqa hêzê paşde dimîne, û qeyranên herêmî dibin qadên şerekî vekirî yê cîhanî.

Ya ku dema dîrokî ya heyî herî zêde ji hemû tiştan cuda dike, ne tenê derketina hêzên nû an paşketina hêzên kevn e, lê tunebûna mercîyekê ye ku bikaribe vê derbasbûnê birêve bibe. Cîhan îro di navbera pergalekê de rawestiye ku şiyana xwe ya ferzkirina rêgezên xwe winda kiriye, û pergaleke din ku hîn nehatiye zayîn. Di navbera van herdu cîhanan de, taybetmendiyên sedsala bîst û yekem tene avakirin; ne wekî sedsala serdestiya mutleq an hevsengiya domdar, lê wekî sedsala têkoşîna li ser meşrûiyeta navneteweyî, ji nû ve pênasekirina têgehên hêz, serwerî û cihê dewletê di pergala navneteweyî ya pêşerojê de.

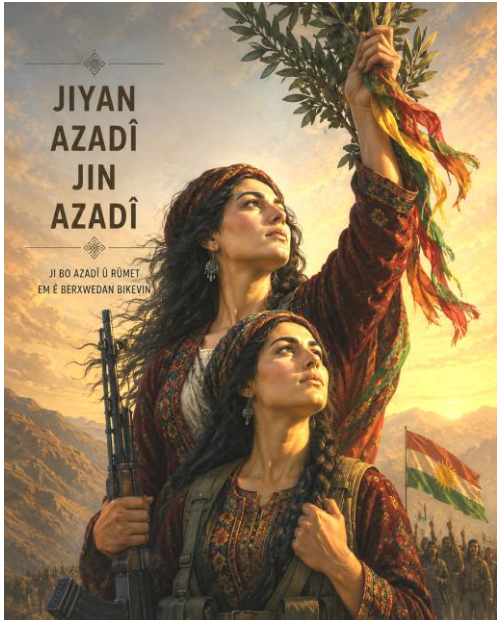
"Azadî ew e ku tu xwedî dengê xwe bî, û rastiyê wek ku tu dibînî bibêjî, ne wek ku yên din dixwazin."

Jin û Azadî: Ma Wekhevî Bes e?

Domahî

rûbirûbûna bi avahiyên civakî û yasayî de, yên ku serdestiya mêran saz kirin û ew wek pergala xwezayî an jî qederek dîrokî ya nehatî pirsîn pêşkêş kirin.

Lê ezmûna dîrokî bi derbasbûna demê re nîşan da ku wekheviya yasayî, bi hemû girîngiya xwe re, ne dawiya rê ye. Gelek dewletan karîbûn mafên wekhev li ber qanûnê bidin jinan û deriyên zanîngeh, rêveberî û parlamentan li ber wan vekin, lê ev yek ne her dem bû sedema rizgarkirina jinê ji astengên çandî, civakî û aborî, yên ku hê jî kapasîteya wê ya hîlbijartina azad û standina biryarên serbixwe sînordar dikin. Ji ber vê yekê pirs ji "Em çawa wekheviyê pêk bînin?" veguherî bo

Dirûshmhatin xwarê... lê hêsirên dayikan man

Domahî

Çiqas ciwan ji mala xwe derketin bi bawerîya ku ber bi rûmetê ve diçin, lê di rastiye de ber bi goreke nenas ve çûn! Û çiqas dayik kurê xwe bi hêviya ku bi jiyane vegere xatir kir, lê paşê tenê navek li ser kevirê gorê hat nivîsandin, an jî ne navek jî vegeriya.

Di dirêjahiya dehsalan de, meydan bi dirûşman tijî bûn, minber bi axaftinan dengdar bûn, û stran bilind bûn ku gel bi serkeftina nêzîk didan hêvî. Lê di heman demê de gund bêtir xemgîn dibûn, mal bêtir vala dibûn, û dayikan bi bêdengî fêr dibûn ka hêsirên xwe çawa veşêrin, da ku tiştê dawî yê ji malbatê mayî nehilweşe.

Ciwan her dem sotemeniya sereke ya her gotar û her dirûşm bûn, û xewnên wan hêsanîrîn madeya bikaranînê bûn. Ji wan re hat gotin ku fedakarî tenê rêya ye, ku mirin lehengî ye, û ku pêşeroj li pişt şerê din li bendê ye. Lê sal derbas bûn, nîfş li pey nîfş hatin, û heman pirs li ser her gorê ma: Ew kesên ku çûn, bi rastî çi bi dest xistin?

Yên ku zarokên xwe winda kirin tiştêk qezenc nekirin. Zarokên ku sêwî mezin bûn bi gotinan tesellî nehatin. Jinên ku li bendê mêr, bira an kurên xwe man, di dawiya bendewariyê de tenê bi bîranînek giran a tijî windabûnê mabûn. Lê gelek ji wan kesên ku wan axaftinan çêkirin, helwestên xwe guhertin, zimanê xwe guhartin, deriyên nû vekirin û dirûshmên xwe li gor şert û mercên qonaxa nû ji nû ve ava kirin.

Dîrok tijî guherînên siyasî ye, û guherîna helwestan dibe ku beşek ji karê siyasî be. Lê tiştê ku divê qet nebibe jimareyek derbasdar, mirov e. Jiyana gelan ne pelên danûstandinê ne. Xwîna ciwanan ne sermayeya tu projeyekê ye. Û êşên dayikan ne hûrguliyek in ku di daxuyaniyên siyasî de were derbas kirin.

pirsek kûrtir: "Ma dikare dadwerî pêk were heke azadî tune be?"

Cudahîya di navbera wekhevî û azadiyê de ne tenê cudahiyeke di nav têgehan de ye, lê cudahiyeke di dîtina felsefî û siyasî de ye. Wekhevî tê vê maneyê ku hemû kes li ber qanûnê xwedî mafên wekhev bin. Lê azadî tê vê maneyê ku mirov bikaribe bi rastî van mafan bikar bîne, biryarên xwe bi serê xwe bide û rêya jiyana xwe bi serbixwe diyarke, dûrî her cure zor û zordariyê, çi ji aliyê dewletê, civakê, malbatê, saziyên aborî an jî her desthilateke din ve be.

Ji ber vê yekê, nîqaşên hevdem êdî pirsgirêka jinê tenê wek pirsgirêkek wekheviya yasayî nabînin, lê wê wek pirsgirêkek rizgariya mirovahî ya giştî dinirxînin. Dibe ku jin di nivîsên destûrî de bi mêr re wekhev be, lê dîsa jî azadiya hîlbijartina xwendinê, karê, hevjîna jiyane, cihê rûniştinê, îfadeya ramanên xwe an jî beşdarbûna çalak di jiyana giştî de tune be. Dibe ku ew di postên fermî de jî cih bigire, lê ji navendên bandor û standina biryaran dûr bimîne.

Bi vê maneyê, azadî asoyek firehtir ji wekheviyê ye. Ew tenê bi rakirina cudakariya yasayî sînordar nabe, lê hemû awayên serperştiyê jî dihawîne; wê serperştiyê ku jinê vediguherîne mijarek ku biryar li ser navê wê tên girtin, li şûna ku ew bibe kesayetiyek azad a xwedî îradeya serbixwe Serperştî, bê ka sedemên wê olî, civakî an siyasî bin, her tim dijberê têgeha

Ya ku herî zêde dil dişewitîne ne tenê hilweşîna dirûşmekê ye, ji ber ku dirûşm bi demê re tîn û diçin; lê ew e ku bi hilweşîna wan re temenê nîfşekê tevahî jî diçe, û piştî salên dirêj yên fedakariyê, mirov fam dike ku nakokiyên ku wan ji hev veqetandin, li ser maseyên siyasetê bi dawî bûn, lê goristan wek şahidê bihayê ku bêgunehan dane, mayin.

Hê jî dayik hene ku sifrên xwarinê ji bo kurên xwe yên windabûyî amade dikin, wekî ku ew ê her kêliyekê li derî bixin. Hê jî zarok hene ku fêr bûne peyva «Bav» li ber wêneyekî ku li dîwar hatiye daliqandin bibêjin. Hê jî bav hene ku bi hêviya vegera kurên xwe çûn, bêyî ku bizanibin kurên wan berê gihîştine mirinê.

Ev e rastiya ku dirûşm nikarin veşêrin. Ala dikare biguhere, axaftin dikarin biguherin, hevalbendî dikarin were şikandin û ji nû ve were avakirin; lê hêsiroke dayika ku zarokê xwe winda kiriye naguhere, qêrîna zarokekî ku ji bavê xwe bêpar hatiye hiştin nayê guhertin, û êşa malbateke ku xewnên xwe bi hezkiriyên xwe re veşartîye bin axê, ji hemû daxuyaniyan girantir û ji hemû axaftinan bibandortir dimîne.

Gel ne hewcedarê bêtir dirûşman in, belkî hewcedarê rastgotinê ne. Ne hewcedarê axaftinên seferberiyê ne, belkî hewcedarê rêbertiyekê ne ku mirov ji her qezenca siyasî bihatir bihesibîne. Ji ber ku dozên rast ne bi zêdebûna qurbanîyan dadperwertir dibin; belkî ew dem hêztir dibin ku jiyana mirovan diparêzin û rûmeta wan diparêzin.

Û pirs a exlaqî ya ku bi derbasbûna demê namire, her tim dimîne: Kî dikare dilê dayikekê ku temenê xwe hemû li bendewariya kurê ku êdî venagere xelas kiriye, sar bike? Kî dikare zaroktiya sêwîyekî ku şer dizîye, vegerîne? Û kî maf heye ku ji gelekî dî fedakariyê bixwaze, berî ku bi rastî bersiva fedakariyên berê bide?

Dibe ku rojekê dirûşm hilweşin, ala biguherin, û hevalbendî veguherin; lê tiştêk heye ku qet ji bîr nakeve: êşa dayikan... û giriya sêwîyan.

hemwelatiya tam e.

Ji vir ve, nikare pirsgirêka jinê tenê bi zêdekirina rêjeya temsîla wê di parlamentan, hikûmetan an saziyên giştî de were kurtkirin, her çend ev yek girîng be jî. Temsîla siyasî tenê hingê maneya xwe ya rastîn distîne ku bibe îfadeya îradeyek azad, encama jêhatîbûn û derfetên wekhev, û piştgirîkirî bi serbixwebûna aborî, garantiyên yasayî û çandek civakî ku bawer dike nirxa mirov bi jêhatîbûn û şîyanên wî tê pîvandin, ne bi zayendiya wî.

Di aliyê din de, kurtkirina pirsgirêka jinê di nav şerekî di navbera mêran û jinan de, ne xizmeta dadweriyê dike, belkî mantiqa qutbûnbûnê ji nû ve çêdike; ew mantiq ku têkiliya navbera her du zayendan vediguherîne têkiliyek pêşbazi û dijminatîya domdar. Civak bi serkeftina zayendek li ser yê din pêş nakevin, lê bi avakirina hevkarîyek mirovahî ku li ser nasîna hevdu ya rûmetê, parvekirina berpirsiyariyan, wekheviya derfetan û rêzgirtina maf û erkên hevûdu ava bibe.

Ezmûnên dewletên nûjen nîşan dane ku civakên ku qada azadiya jinê firehtir kirine, ne tenê ji bo jinan dadwerî pêk anîne, lê bûne civakên ku bêtir karîna pêkanîna geşepêdana domdar, aramiya siyasî, afirîneriya zanistî û mezinbûna aborî hene. Dema ku nîvê civakê ji beşdarbûna tam bêpar tê kirin, ne tenê jin zararê dibîne, lê dewlet û civak jî bi hev re windahî dikin.

Lêbelê, azadî ne têgehek mutleq an jî dirûşmêyêk vala ye. Ew ne tê vê maneyê ku ji nirxan qutbûn çêbibe, malbat were hilweşandin an taybetmendiyên çandî bên înkarkirin. Her wiha, ew ne tê vê maneyê ku modeleke civakî ya yekane li ser hemû gelan were ferzkirin. Di dewletek demokratîk de, azadî li ser parastina mafê hîlbijartinê ya mirov radiweste, di nav çarçoveya qanûnê û rêzgirtina mafên kesên din de; ne li ser guherandina serperştiya civakî bi serperştiyek îdeolojîk, an guherandina zordariya kevneşopî bi zordariyek nûjen.

Ji vir ve berpirsiyariya dewleta nûjen xuya dibe. Ew berpirsiyarî ne di ferzkirina şeweyên jiyane an jî di monopolkirina pênaseya fazîletê de ye, lê di parastina maf û azadiyan, misogerkirina wekheviya derfetan û parastina serbixwebûna kesayetiyê de ye. Dewleta ku xwe vediguherîne serperşteke exlaqî, û civaka ku pênaseya rast û çewt tenê ji xwe re dixwaze, her du jî qada azadiyê teng dikin, her çend dirûşmeya wekheviyê bilind bikin.

Her wiha, dadwerî li hember jinan bi qanûnan tenê pêk nayê. Reformên yasayî pêdivîyek bingeîn in, lê ew tenê hingê bes dibin ku bi guhertinek di çandê, perwerdehiyê, medyayê û bazara karê de re bibin. Qanûn dikare cudakariyê qedexe bike, lê bi tenê nikare wêneyên stereotîp ên ku di hişmendiya civakî de cihgirtî ne biguherîne, û nikare çandek ku li ser rêzgirtina hevdu û hemwelatiya wekhev ava bûye biafirîne.

Di civakên ku ji şer û nakokiyan derdikevin de, pirsgirêka jinê wateyek din jî distîne. Jin bi gelemperî barê herî giran ê şeran hilgirin û di parastina yekîtiya malbatê û ji nû ve avakirina civakê de rolek sereke dilîzin, lê gelek caran ew di pêvajoyên muzakereyê, avakirina aştiyê û xêzkirina paşerojê de kêmtir têne temsîlkirin. Ji ber vê yekê, her projeyek ji bo avakirina dewletek aram û demokratîk dê her tim kêmbimîne heke jin li kêlekê biryara siyasî bimîne.

Derbasbûna ji axaftina wekheviyê bo axaftina azadiyê ne tê vê maneyê ku daxwaza wekheviyê were terkkirin, belkî ew tê maneya temamkirin û bilindkirina

wê. Wekhevî bingeha yasayî ye ku dadwerî li ser ava dibe, lê azadî şertê bingeîn e ku naveroka mirovahî dide wê dadweriyê. Mafek ku mirov nikare bi rastî bikar bîne, nirxek tune ye; her wiha hemwelatiyek ku bi sînordariyên civakî, çandî an aborî ve girêdayî be û nikare were bikaranîn, maneya xwe ji dest dide.

Paşeroja civakan nayê pîvandin bi hejmara qanûnên ku li ser jinê diaxivin, an bi hejmara dirûşmeyên ku bi navê wê bilind dibin, belkî bi şiyana wan ya avakirina qada giştî tê pîvandin; qada ku tê de jin wek hemwelatiyek bi tamî xwedî ehliyet were dîtin, azad di raman, hîlbijartin, afirandin, beşdarbûn û girtina berpirsiyariyê de. Civaka ku jinê azad dike, ne ku tenê îmtiyazek taybetî dide wê, belkî xwe jî ji girêdanên ku pêşketina wê asteng kirine rizgar dike û beşek bingeîn ji mirovahiya xwe ji nû ve distîne.

Di dawiyê de, pirsgirêka jinê ne tenê pirsgirêkek taybet bi jinan e, belkî pirsgirêkek e ku bi xwezaya dewletê, maneya hemwelatiyê, sînorên desthilatê, paşeroja demokrasiyê û kalîteya peymana civakî ve girêdayî ye. Her civakek ku di firehkirina qada azadiya jinê de serkeftî be, di heman demê de qada azadiya hemû hemwelatiyên xwe jî fireh dike. Ji ber vê yekê, rêya ber bi civakek dadwertir ve tenê bi daxwaza wekheviyê dest pê nake, belkî bi avakirina pergaleke siyasî temam dibe ku azadî wek nirxa herî bilind biparêze; di bin siya wê de rûmeta mirov, çi jin be yan mêr, were parastin.

BI PÊNÛSÊ AZADÎ —

Mîmariya Dewletê: Di Navbera Parvekirina Desthilatdariyê û Yekîtiya Serweriyê de

Federalîzm û neavendînebûn pir caran bi hev re tîn tevlihevkin, her çend di navbera wan de cîyawazîyeke destûrî ya bingeîn heye. Neavendînebûn li ser veguheztina hin desthilatên îdarî an siyasî bo desthilatdarên herêmî an xwecihî ava dibe, di dema ku serwerî û desthilatdariya destûrî di destê dewleta navendî de dimînin. Federalîzm jî pergaleke destûrî ye ku desthilatan di navbera hukûmeta federal û yekîneyên pêkhênerê dewletê de dabeş dike, bi awayekî ku destûr desthilat û erkên her asta rêvebirinê diyar dike.

Ji bo hemû dewletan modelekî destûrî yê yekane tune ye. Hîlbijartina pergala rêvebirinê bi xwezaya civakê, pirrengiya wê ya neteweyî an çandî, û şertên wê yên dîrokî û siyasî ve girêdayî ye. Ji ber vê yekê, divê federalîzm ne wekî projeyeke veqetandinê were dîtin û ne jî neavendînebûn wekî çareserîya hemû qeyranên dewletê. Serkeftina her modelê bi zelaliya dabeşkirina desthilatan, serweriya hiqûqê û serbixwebûna saziyan ve girêdayî ye.

Ezmûnên destûrî yên nûjen jî piştrast dikin ku aramiya dewletan ne bi komkirina hemû desthilatê li navendê û ne jî bi belavkirina bê plansazî ya wê tê misogerkirin, lê bi avakirina pergaleke destûrî ku di navbera yekîtiya dewletê, karîgeriya saziyan û mafên pêkhatiyên wê de hevsengiyê ava dike û beşdariya siyasî ya dadperwer di çarçoveyeke destûrî de ku rêzê li hiqûqê digire, misoger dike.

Teqîna li Şamê... Ma şerê bandora li ser Sûriya nû dest

Azadiya me ji bo we ye

Teqîna ku paytexta Şamê di heman demê de bi serdana Serokkomarê Fransa, Emmanuel Macron, re dît, tenê bûyerek ewlehiyê nebû ku mirov wê di nav rêza binpêkirinên ewlehiyê yên ku Sûriya di salên şerê de dîtine de binivîse. Belkî ev bûyer di demek pir hestiyar de û di kêşeyek siyasî de hat ku ji destpêka krîza Sûriyê ve yek ji demên herî tevlihev tê hesibandin. Welat îro di qonaxek veguhêzê de ye ku bi awayekî bingeîn ji hemû qonaxên berê cuda ye; piştî hilweşîna rejîma Beşar Esed, avakirina hikûmeteke demkurt a bi serokatîya Ehmed El-Şera, û destpêkirina rêbazek siyasî ya nû ku armanca wê avakirina dîsa ya dewletê û saziyên wê ye, û vekirina rûpelek nû bi derûdora herêmî û navneteweyî re.

Li gorî nirxandina min, girîngiya siyasî ya vê bûyerê ne di mezinahiya teqînê de ye û ne jî di windahiyan ku li pey xwe hiştine de. Girîngî di demjimêra ku ew pêk hat de ye, di peyamên ku ew radigihîne de, û di hawîrdora siyasî ya ku di nav wê de çêbû de ye. Dîrok fêrî me dike ku operasyonên ewlehiyê yên mezin ne tenê ji goşeya kesên ku wan pêk ûnin tên xwendin, lê herwiha ji aliyê çarçoveya siyasî ya ku di nav wê de cih digirin, aliyên ku dikarin ji encamên wan sûd werbigirin, û cewhera peyamên ku berî ku ji hundirê Sûriyê re bêne şandin, ji paytextên herêmî û navneteweyî re tên şandin.

Bi qasî mezin, qonaxa şerê klasîk a ku li ser hilweşandina rejîmê an jî parastina wê digeriya, bi dawî bûye. Sûriya ketiye qonaxeke nû ku navê wê şerê li ser dewleta ku piştî şer dê were avakirin e. Îro şer ne şerê kontrollkirina bajarek an parêzgehek e, lê bûye şerê bandorê li ser biryara siyasî, aborî, saziyên ewlehiyê û leşkerî, nasnameya pergala siyasî ya pêşerojê, û cewhera têkiliyên wê yên herêmî û navneteweyî.

Dewletên mezin her dem nakokiyên xwe bi artêşan narevînin. Gelek caran ew wan bi amûrên bandora siyasî, aborî û ewlehiyê rêve dibin, û nexşeyên berjewendiyên berî nexşeyên sînoran çêdikin. Ji ber vê yekê, piştî ku şerê fireh kêm bû, Sûriya ketiye qonaxeke ku em dikarin jê re bibêjin "şerê bandorê". Ev qonax dibe ku ji şerê leşkerî jî tevlihevtir be, ji ber ku li ser hevpeymanîyan, veberhênanan, peymanan, avakirina dîsa, û ji nû ve sazkirina saziyên dewletê ava dibe.

Ji vê nêrînê, ne gengaz e ku serdana Serokkomarê Fransa tenê wekî serdaneke protokolî an jî aborî were dîtin. Fransa, wek yek ji hêzên Ewropî yên çalak di dosyeya Sûriyê de, baş dizane ku qonaxa piştî şer dibe ku ji salên şerê xwe jî girîngtir be. Dewletên ku dê beşdarî avakirina dîsa, sazkirina saziyên dewletê û piştgirîkirina aboriyê bibin, ne tenê peyman û kontratên aborî bi dest bixin, lê herwiha dê di nav dewleta nû ya Sûriyê de bandoreke siyasî û stratejîk a dirêjdem bibin.

Ji ber vê yekê, avakirina dîsa tenê projeyeke endezyarî ji bo tamîrkirina avahî, pire û rêyan nîne; belkî ew projeya ji nû ve avakirina dewletê bixwe ye. Kî ku bikaribe aboriyê

fîrans bike, binesaziya bingeîn ji nû ve bixebitîne û saziyên dewletê piştgirî bike, dê bibe hevparê çekirina biryara siyasî ya deh salên pêş de. Ji ber vê sedemê, avakirina dîsa bûye meydana pêşbaziyekê ku ji meydana şerê berê kêmtir girîng nîne.

Herwiha, ev serdana Fransî piştî rêzek civîn û têkiliyên bi nûnerên Rêveberiya Xweser a Bakur û Rojhilatê Sûriyê re hat, di dema ku nîqaşên li ser pêşeroja têkiliya di navbera Rêveberiya Xweser û hikûmeta demkurt de hîn jî berdewam in. Li gorî nirxandina min, ev yek daxwaza Fransa ji bo parastina roleke bandordar di hev kêşeya çareserîya Sûriyê de nîşan dide, û nehiştina ku rêxistinên qonaxa pêş de tenê bi lihevhatinên herêmî were diyarkirin; da ku Ewropa jî di pêşeroja Sûriyê de amadebûnek çalak û bandordar hebe.

Parîs baş dizane ku pêşeroja Sûriyê tenê li Şamê nayê diyarkirin, lê herwiha li wan herêman jî ku giraniya wan ya aborî, cografî û ewlehiyê heye, bi taybetî li Bakur û Rojhilatê Sûriyê. Li wir dosyeyên neft û gazê, ewlehiya sînoran, têkiliyên bi Iraq û Tirkîyeyê re, û herwiha hebûna hêzên leşkerî yên navneteweyî bi hev re têkildar in. Ji ber vê yekê, her hebûnek Fransî li wan herêman ji Parîsê re kaxizeke zêde di danûstandinên li ser pêşeroja Sûriyê de peyda dike.

Di aliyê din de, hikûmeta demkurt bi astengên ku berê mînakê wan nehatiye dîtin re rû bi rû ye. Ew di heman demê de mecbûr e saziyên dewletê yên ku salên şer wan westandine ji nû ve ava bike, ewlehî û aramî peyda bike, çerxa aboriyê ji nû ve bimeşîne, hawîrdoreke guncaw ji bo veberhênanê biafirîne, desthilatdariyê li gorî plan û dîtineke ji berê hatî diyarkirin rêve bibe, dosyeyên qonaxa veguhêzê birêve bibe, vegera koçber û penaberan rêk bixe, dezgehên ewlehiyê reform bike, û peymana civakî li gorî ajendeyên derveyî ji nû ve biafirîne.

Hemû van pêvajoyan di nav hawîrdorek herêmî ya pir tevlihev de pêk tînin; li wir berjewendiyên Tirkîyeyê, Îranê, welatên Erebî, Ewropayê, Dewletên Yekbûyî û Îsraîlê di nav cografîyaya Sûriyê de bi hev re têkildar dibin. Her aliyek pêşîniyên xwe yên ewlehî, siyasî û aborî hene ku carinan li hev tînin û gelek caran jî li dij hev dibin. Ev tê vê wateyê ku hikûmeta demkurt dê ne di nav qadeke siyasî ya vekirî de tevbigere, lê di nav torêkî hestiyar ê hevsengîyan de ku di her biryara hundirîn an derveyî de hesabên pir tevlihev li ser wê ferz dike.

Dîmenê Sûriyê ji çend salan ve ji wê derbas bûye ku tenê dosyayeke navxweyî be. Ew bûye beşek ji pêvajoya ji nû ve avakirina tevahiya Rojhilata Navîn. Pêşbaziya li Rojhilata Deryaya Spî ya ji bo çavkaniyên enerjîyê û rêyên veguhastina gazê, guherînên di têkiliyên Erebî de, pêşbaziya Tirkîyeyê û Îranê, rola Îsraîlê, û hebûna Amerîka û Rûsîyayê, hemû wan sedem in ku Sûriya bike yek ji girîngtirîn meydana ji nû ve xêzkirina hevsengiyên hêzê li herêmê.

Ji ber vê yekê, tu bûyera ewlehiyê ku li Şamê pêk tê, nikare ji vê hawîrdora stratejîk a firehtir were qutkirin. Bandora teqînê tenê bi aliyê ewlehiyê sînordar nabe, lê herwiha li ser atmosfera siyasî, bawerîya

veberhêneran, hesabên pargîdaniyên navneteweyî, û nirxandina dewletan li ser asta şiyana desthilata nû ya ji bo danîna aramiyê jî bandor dike. Ewlehî êdî tenê pîrsgirêkeke navxweyî nîne, belkî bûye yek ji bingeîn herî girîng ên pêşbaziya siyasî û aborî di qonaxa piştî şer de.

Di vê çarçoveyê de, dikare teqîn wek peyameke pir-astî were têgihîştin. Di astê yekem de, ew tîne bîra ku aramiya Sûriyê hîn jî nazik e û qonaxa veguhêzê hîn negihîştîye asta ewlehiya tam. Di asta duyem de, ew ji civaka navneteweyî re peyamê dide ku rêya avakirina dîsa dê ji astengan vala nebe. Di asta sêyem de jî, ew hikûmeta demkurt dixê ber ceribandineke rastîn ku bi şiyana wê ya parastina paytextê, ewlekirina saziyên dewletê, û razîkirina hundir û derve ku ew dikare bikaranîna hêzê di çarçoveya qanûnê de bi destê xwe ve bigire û desthilata dewletê bihêz bike, têkildar e.

Herwiha, nikare were paşguhkirin ku bûyerên bi vî rengî rasterast li ser biryarên aborî bandor dikin. Ji ber ku veberhêner tenê li mezinahiya derfetan namenêrin, belkî herwiha asta metirsiyan jî dihêlin ber çavan. Her ku metirsiyên ewlehiyê zêde bibin, lêçûna veberhênanê jî bilindtir dibe, projeyên avakirina dîsa dereng dikevin, tevgera sermayeyan hêdîtir dibe, û ev jî derfetê dide hêzên pêşbaz ku kartên xwe yên siyasî û aborî ji nû ve rêk bixin.

Di derbarê dosyeya Kurdan de jî, ew hîn jî yek ji dosyayên herî hestiyar ên qonaxa veguhêzê dimîne, ji ber ku aliyên wê yên navxweyî bi hesabên herêmî û navneteweyî re bi awayekî tevlihev girêdayî ne. Rêça têkiliya di navbera hikûmeta demkurt û Rêveberiya Xweser de dê bandoreke rasterast li ser diyarkirina şiklê dewleta Sûriyê ya pêşerojê hebe; çî di warê belavkirina desthilatan de, çî di cewhera rêveberîya herêmî de, çî di şiklê pergala siyasî de, û çî jî di têkiliya navbera navend û herêman de.

Li gorî nirxandina min, serkeftina her projeyek ji bo avakirina Sûriyeke nû, bîyî çareserkirina vê dosyayê di nav dîtineke neteweyî ya giştî de, ne gengaz e. Ew dîtin divê li ser hevparîya siyasî, nasîna pîrneteweyî û pîrçandî, û ji nû ve avakirina bawerîya di navbera hemû pêkhatiyên Sûriyê de were ava kirin, dûr ji siyasîetên derxistin û dîrxistinê yên ku di dehsalên borî de bûne sedema çêbûna krîzê.

Ji goşeyeke firehtir, wisa xuya dike ku Sûriya îro ji qonaxa "şerê li ser desthilatê" derbas bûye bo qonaxa "şerê li ser şiklê dewletê." Destûra bingeîn a pêşerojê, cewhera pergala siyasî, têkiliya navbera navend û herêman, reformkirina saziya leşkerî, ji nû ve avasazkirina dezgehên ewlehiyê, belavkirina dewlemendiyê, û rêvebirina çavkaniyên siruştî, hemû bûne beşek ji şerê nû yê bandorê. Dibe ku ev dosye ji şerên leşkerî yên ku welat di salên borî de dîtin jî hestiyartir bin.

Herwiha, avakirina dîsa bixwe jî dê pêvajoyeke bîalî nebe. Her projeya mezin a aborî, her bender, her rêya navneteweyî, her peymana veberhênanê, û her xeta veguhastina enerjîyê, di hundirê xwe de aliyek jeopolîtîkî heye ku ji nirxa wê ya aborî derbas dibe. Ji ber vê yekê, aborî bûye yek ji amûrên herî girîng ên bandorê di Sûriya nû de, û dibe ku di deh salên pêş de bandora wê ji çekan jî mezintir be di diyarkirina hevsengiyên hêzê de.

Herwiha divê neyê jibîrkirin ku hêzên navneteweyî û herêmî, tevî cudaheviya berjewendiyên wan, rastîyeke bingeîn dizanin: aliyê ku di nav saziyên dewleta nû ya Sûriyê de hebûna xwe bihêz bike, dê bandorek bi dehsalan bidome bi dest bixe; çî bi rêya aboriyê be, çî ewlehiyê, çî siyasîetê, çî çandê an jî têkiliyên diplomatîk. Ji ber vê sedemê, pêşbaziya

rastîn bi rastî dest pê kiriye, piştî ku dengê topan bi awayekî nisbetî hêsan bû. Îro Sûriya li ber rêçerçekeke dîrokî radiweste ku ne tenê bi avakirina tiştên ku şer hilweşandine ve girêdayî ye, lê herwiha bi ji nû ve pênasêkirina dewletê bixwe re. Ji ber vê yekê, pîrs êdî ne ew e ku: "Kî dê Şamê birêve bibe?" Belkî pîrs ev e: "Kîjan dewlet dê ji bin xelatên şerê were dayîn?" Ma ew dê dewleteke navendperest be ku borî ji nû ve dubare bike? An jî dê dewleteke nûjen be ku li ser beşdarbûn, pîrrengî, nenavendî û serwerîya qanûnê were ava kirin?

Di vê çarçoveyê de, nikare teqîna Şamê ji van guherînên mezin were qutkirin. Ew tenê bûyerek ewlehiyê nîne, belkî nîşaneyek e ku şer ketiye qonaxeke nû ku navê wê ji nû ve belavkirina bandorê û ji nû ve xêzkirina nexşeyên siyasî, aborî û ewlehiyê yên Sûriyê ye.

Dibe ku rastiya herî girîng a ku îro xwe ferz dike ev be ku şerê leşkerî, tevî tundiya xwe, ji qonaxa niha kêmtir tevlihev bû. Şerên leşkerî diyari dikirin kî kontrola axê digire; lê şerên îro wê diyari bikin kî kontrola pêşerojê digire, kî destûra bingeîn dinivîse, kî aboriyê ava dike, kî nasnameya dewletê çêdike, û kî dê bi dehsalan biryara siyasî di dest de bigire.

Ji ber vê yekê, serdana Serokkomarê Fransa, teqîna ku bi wê re hevdem bû, tevgerên diplomatîk, nîqaşên li ser avakirina dîsa, û diyaloga li ser pêşeroja Rêveberiya Xweser, ne bûyerên ji hev cuda ne. Belkî ew hemû halkeyên dîmenek stratejîkî yekgirtî ne ku sernavê wê ev e: "Kî dê mîrata Sûriya nû bistîne?" Û kî dê di xêzkirina taybetmendiyên wê yên siyasî, ewlehî û aborî de gotina dawî hebe, di Rojhilata Navîn a ku nexşeyên wê yên jeopolîtîkî hîn jî di pêvajoya ji nû ve şekilgirtinê de ne?

Dema ku Hemû Vedigerin... Ji Bilî Yekî

Rojekê şer bi dawî dibin, alaq tînin daxistin, û axaftinên ku qadan tijî dikirin tînin jibîrkirin. Lê li dawîya kuçeyekê, deriyek hîn jî nîv vekirî dimîne; li ber wê dayikek li bendê ye, li bendê gavên kesekî ku di kûrahiya dilê xwe de dizane ku ew êdî qet nayên.

Mirov vedigerin jiyana xwe, xanî û rêyan ji nû ve ava dikin. Lê ew hîn jî bîranînên xwe kom dike. Her sibê wêneyê wî rast dike, cihê wî li ser maseyê wekî berê dihêle, û guhê xwe dide dengê bayê, wekî ku diîrse dengê wî di nav kuçeyan de wînda bibe.

Kes temenê dayikên ku şer ji wan dizîne nayjimêre, û ne jî hêsirên ku berî ku bigihîjin rûyan hişk dibin. Têkçûnên rastîn di daxuyaniyên siyasî de nayên nivîsandin; ew di çavên dayikekê de tînin xwendin ku bi bendewarî pîr bûye, û di dilekî de ku hîn jî nekarîye bawer bike ku windabûn dikare her-demî be.

Dibe ku dirûşm bihêlin, nexşeyên cihanê biguherin, yek biserkeve û yek din têk biçe. Lê êşa dayikan dimîne rastiya yekane ku ne şer dikare veşêre û ne dîrok dikare jê bibe.

**Şer bi dawî dibin...
lê bendewariya
dayikan qet bi
dawî nabe**

siyasî

Peymana Lozanê û Kurdistan: Dema ku hevsengiya hêzê ser ket li mafê gelan

DENGÊ JI HÊMAYÊ NE DENGÊ LAWAZÎ YE, LÊ DENGÊ RASTIYÊ YE KU NAVEND NIKARE BIGIRE

Peymana Lozanê ne tenê belgeyek dîplomatîk e ku di 24ê Tîrmehê 1923-an de hate îmzekirin, lê yek ji girîngtirîn qonaxên ku di çêkirina erdnîgariya siyasî ya Rojhilata Navîn a nûjen de bandorek mezin hişt, tê hesabandin. Bi vê peymanê ne tenê sînorên dewletên nû hatin diyarkirin, lê her weha çarenûsa gelên tevahî jî ji nû ve hate şekilandin. Gelê Kurd di pêşiya wan gelan de bû ku bihayê herî giran ji bo guherînên pergala navneteweyî piştî Şerê Cihanê yê Yekem da.

Salên ku piştî hilweşîna Dewleta Osmanî hatin, hêviyên mezin di nav Kurdan de afirandin ku ji qonaxa nasandina hebûna wan ya neteweyî derbas bibin bo qonaxa veguherandina wê nasandinê bo hebûnek siyasî. Ev hêvî, her çend tenê di asta teorîk de be jî, di Peymana Sêvresê ya sala 1920-an de xwe nîşan da; peymanek ku derî vekir bo wêneyek ku li gor şert û rêbazên diyarkirî hebûna sazîyek Kurdî pêk were. Lê siyaseta navneteweyî ne li ser sozan, belê li ser hevsengiya hêzan ava dibe. Di demeke kurt de hesabên navneteweyî guherîn, bi bilindbûna tevgera neteweperwer a Tirkî bi serokatiya Mustafa Kemal Atatürk, û berjewendiyên stratejîk ên hêzên mezin ji peyman û sozên ku ji gelên ku bi awayekî rasterast an nerasterast beşdarî hilweşandina Sultanata Osmanî bûbûn, girîngtir bûn.

Ji wê gavê û pê ve, pîrsgirêka Kurdî êdî ne tenê pîrsgirêkek mafê diyarkirina çarenûsê bû, belê bû kaxezek danûstandinê di nav rêkeftinên piştî şer de. Bi vî awayî, Peymana Lozanê bi pratîkî deriyê ku Peymana Sêvresê vekiribû girt û rewahiya navneteweyî da sînorên nû yên ku bi wan Kurdistan di navbera Tirkîyê, Iraqê, Sûriyê û Îranê de hate parçekirin; bêyî ku nûnerên gelê Kurd beşdarî diyarkirina dahatûya welatê xwe bibin û bêyî

referandum an razîbûna gelî li ser vê parçekirinê.

Bi vî awayî, milyon Kurd xwe di nav çar dewletan de belavkirî dîtin; her yek bi pergala xwe ya siyasî, yasayên xwe û têgihiştina xwe ya taybet li ser pîrsgirêka nasnameya neteweyî. Ji wê dîrokê û pê ve, pîrsgirêka Kurdî êdî ne wekî pîrsgirêka gelekî ku dixwaze dewleta xwe ava bike hate pêşkêşkirin, belê wekî pîrsgirêkeke neteweyî ya di nav çend yekîneyên siyasî de belavbûyî. Ev guherîn cewherê nakokiyê guherand û rêyên wê di tevahiya sedsala borî de ji nû ve şekiland.

Ger hêzên mezin di wê demê de hîlbijartinên xwe bi parastina aramiya herêmî û astengkirina derketina nakokiyên nû re ravekiribin jî, rastiyên dîrokî nîşan didin ku ew "aramî" gelek şikestbar û demkurt bû. Raperîn û nakokiyên girêdayî pîrsgirêka Kurdî ne rawestan, belê herêm her tim di rewşeke ne aram de ma. Ev yek pîrsiyarek siyasî ya rewşa derdixwe holê: gelo Peymana Lozanê pîrsgirêk çareser kir, yan tenê ew cemidand û bar kir ser milê nîfşên paşerojê?

Xwendina sed salên dîroka herêmê êşkere dike ku gelek krîzên ku Rojhilata Navîn jiyaye, bi awayekî rasterast an nerasterast bi awayê ku sînor piştî Şerê Cihanê yê Yekem hatin kişandin ve girêdayî ne. Dewletên ku di wê demê de derketin holê, her dem li ser lihevhatinên neteweyî yên hundiirîn ava nebûn, belê li ser hevsengiyên ku hêzên serketî ferz kiribûn hatin avakirin. Ji ber vê yekê gelek pîrsgirêkên neteweyî, di pêşiya wan de jî pîrsgirêka Kurdî, heta îro vekirî man.

Ji ber vê yekê, nîqaşa li ser Peymana Lozanê divê tenê di çarçoveya dîrokî de nemîne, belê divê derbasî pîrsa paşerojê bibe. Pîrsgirêka bingehîn ne ew e ku gelo peyman ji aliyê qanûnî ve hîn jî

derbasdar e yan na, belê ew e ku gelo pergala herêmî ya ku wê ava kir hîn jî dikare ji bo hemû gelên ku di nav sînorên wê de dijîn aramî û dadwerî hilberîne.

Her guherînek rastîn di paşeroja pîrsgirêka Kurdî de, ne tenê encama derbasbûna demê an guherîna şert û mercên navneteweyî ye. Belê ew bi şiyana Kurdan ve girêdayî ye ku projeyek siyasî ya hevbeş ava bikin, amûrên xwe yên dîplomatîk pêş bixin, hebûna xwe di nav saziyên herêmî û navneteweyî de bihêztir bikin û pîrsgirêka xwe ji dosyeyek herêmî veguherînin bo pîrsgirêkeke mafên siyasî û neteweyî ku bala civaka navneteweyî bikişîne.

Ji ber ku guherînên mezin ên dîrokê ne tenê bi nivîsên qanûnî tên çêkirin, belê bi hevsengiya hêzan, îradeya siyasî û xebata dîplomatîk a dirêjdem jî tên avakirin. Heta ku jîngeha navneteweyî bi lez diguhere, gelên ku xwedî dîtineke stratejîk, saziyên çalak û axaftineke siyasî ya yekgirtî ne, bêtir dikarin van guherînan veguherînin bo derfetên dîrokî.

Ji ber vê yekê, şert ne ew e ku mirov li hilweşîna peymanekê an dawîhatina

derbasdariya belgeyek navneteweyî behsa xwe bike, belê şert ew e ku hêzeke siyasî, qanûnî, medyayî û dîplomatîk were avakirin ku bikaribe civaka navneteweyî bide fikirkirin ku çawa divê pîrsgirêka Kurdî li gor prensîbên dadweriyê û mafê gelan yê diyarkirina çarenûsa xwe, li gor rêgezên mafê navneteweyî û peymanên navneteweyî, ji nû ve were nixandin.

Sedsala bîstan sedsala sazkirina sînorên siyasî yên ku ji Şerê Cihanê yê Yekem derketibûn bû. Lê sedsala bîst û yekem dibe ku bibe sedsala ji nû ve nihêrîna têkiliya di navbera dewletê, nasnameya neteweyî û mafên gelan de. Ger Kurd baş guherînen navneteweyî bixwînin, axaftina xwe ya siyasî yek bikin û torê têkiliyên dîplomatîk ên bi bandor ava bikin, wê paşeroja pîrsgirêka wan ne bi peymanên ku berî zêdetirî sed salan hatine nivîsandin were diyarkirin, belê bi şiyana wan a afirandina hevsengiyên siyasî yên nû ku hebûna wan wekî gelekî xwedî îradeya siyasî, dîtineke stratejîk û mafekî dîrokî ye ku dixwaze bi rêyên siyasî û qanûnî yên rewşa pêk bîne. ■

Azadî Ne Îmtiyazek e: Dema Maf Dibin Bingehê Rewşenbûna Rewa ya Dewletê

Domahî

ya ku rewayiya xwe li ser ava kiriye ji dest dide. Ji ber vê yekê, di serdema nû de pîrsgirêka maf û azadiyan êdî ne mijarek navxweyî ye ku tenê hikûmetan têkildar bike, lê bûye pîvanek gerdûnî ku bi wê rêzgirtina dewletan ji mirovan û pabendbûna wan bi prensîbên ku mafê navneteweyî pê girêdayî kiriye tê pîvan kirin.

Dîrok guhertinên mezin di têgihiştina desthilatê û çavkaniyên rewayiyetê de dîtiye. Di serdemên kevn de hêz çavkaniya sereke ya rewayiyetê bû. Paşê, di hin qonaxên dîrokî de, îradeya Îlahî bû bingeha hukumdarî. Piştî mirovahî gihişt têgihiştinek nû ku mirov bixwe dike çavkaniya rewayiyetê, û peyman civakî, destûr û serweriya qanûnê dike amûrên rêxistina têkiliya di navbera desthilat û civakê de. Ji vê guhertinê ramana mafên xwezayî derket holê; mafên ku hikûmet nikarin wan bibexşin, ji ber ku ew berî hebûna dewletê hene, û tu desthilatek jî mafê tune ku wan bistîne, çimkî ew mafên ku bi xwezaya mirovahiyê ve bi mirovan re girêdayî ne Azadî ne tenê şîarek siyasî ye ku di demên guncan de tê bilindkirin, û ne jî îmtiyazek e ku rejîm dema ku xwe ewle hîs dike bide hemwelatîyên xwe û dema ku bi qeyranan re rû bi rû bibe ji wan bistîne. Belkî şertê bingehîn e ji bo avakirina civakek ku bikaribe

afirîner, pêşketî û aram be. Mirovê ku di bin siya tîrsê de dijî nikare ramanek azad biafirîne, û civaka ku peyva azad tê sînordarkirin bi hêdî hêdî dibe civakek ku nikare xeletiyên xwe rast bike, ji ber ku rexne dibe sûc, cihewazî dibe tawan, û dilsoziya ji bo kesane cihê dilsoziya ji bo prensîb û sazîyan digire.

Ji ber vê yekê, maf û azadî ne tenê pîrsgirêkek qanûnî an exlaqî ne, belkî bingeha kûr a her projeya siyasî ne ku armanca wê avakirina dewletek nûjen e. Destûr, her çend bi rastî û hûrguliyê were amadekirin, û qanûn, her çend bi hişkiyê were sepandin, heke li ser çandek siyasî ya ku bawer dike mirov armanca yekem a dewletê ye nebin, tenê li ser kaxezê dimînin. Her wiha saziyên hukumdarî ji bo xizmeta civakê hatine damezrandin, ne ji bo serdestbûnê li ser wê. Dewleta ku ewlehiya desthilatê li jor ewlehiya civakê dide, an jî aramiya rejîmê li jor rûmeta mirovan daîne, dikeve nav nakokiyek bingehîn bi felsefeya ku dewleta destûrî ya nûjen li ser ava bûye.

Di cîhana îroyîn de, axaftina li ser mafan êdî tenê bi azadiya ragihandinê, azadiya çapemeniyê an mafê hîlbijartinê sînordar nabe. Belkî ew fireh bûye ku mafê pêşketinê, dadweriya civakî, perwerdehiyê, tenduristiyê, karê, parastina nasnameya

çandî û zimanî, û beşdarbûna wekhev di birêvebirina karûbarên giştî de jî di nav xwe de bigire. Ji ber vê yekê, azadiya siyasî pir ji wateya xwe winda dike dema ku mafê dengdanê bi belengazî û qeraxkirinê re were girêdan. Her wiha, pêşketina aborî jî kêmasî dimîne heke li ser sînordarkirina azadiyan û dûrxistina civakê ji beşdarbûna di çêkirina biryaran de were avakirin.

Li vir têkiliya kûr di navbera demokrasiyê û mafên mirovan de êşkere dibe. Demokrasi ne tenê mekanîzmek hîlbijartinê ye ku hikûmetên nû derdixe holê, belkî pergalek tevahî ye ku li ser cudakirina desthilatan, serbixwebûna dadweriyê, azadiya medyayê, hebûna opozîsyonek ku bikaribe çavdêrî û hesabxwestinê bike, civakeke sîvil a serbixwe û saziyên ku desthilatê hesabdar dikin, ne ku xwe jê re bindest bikin, ava bûye. Dema ku ev bingeh tên windakirin, hîlbijartin bixwe dibin pêvajoyek şiklî ku tenê xuyangehek demokratîk dide desthilatê, bêyî ku cewhera hukumdarî biguherîne an veguhastina rastîn a desthilatê garantî bike.

Tecrûbeyên siyasî yên serdema me piştrast dikin ku bînpêkirina maf û azadiyan ne aramiya ku rejîm îdia dikin pêk tîne, belkî qeyranan paş dixê û teqîna wan diwartir û xeternaktir dike. Ji ber ku aramiya rastîn

ne bi zordariyê tê afirandin, lê bi dadweriyê tê ava kirin. Ewlehî jî ne bi bêdengkirina dengên cuda pêk tê, belkî bi vekirina derî ji wan re da ku di avakirina çareseriyên de beşdar bibin. Civakên ku qada giştî ya azad hene dikarin nakokiyên xwe bi rêya diyalogê û sazîyan çareser bikin, lê civakên girtî nakokiyên xwe dibin veşartî, û li wir qeyran bi demê re kom dibin heta ku digihîjin astek ku kontrolkirina wan gelek zehmet dibe.

Girîngiya van prensîban di civakên pîrneteweyî, pîrdîrî û pîrçandî de bêtir xuya dibe. Di van civakan de yekîti nikare bi zorê an bi rêya siyasîetên înkâr û qeraxkirinê were ferz kirin, ji ber ku nasname ne biryarek îdarî ye ku bi fermanekê were derxistin, belkî beşek bingehîn a hebûna mirovî ye. Ji ber vê yekê, parastina mafên hemû pêkhatayan, dabînkirina wekheviya wan li ber qanûnê û naskirina mafên wan ên çandî, zimanî û siyasî ne qurbanî an tavîzek ji aliyê dewletê ve ye, belkî yek ji şertên herî girîng ên aramî û yekîtiya dewletê ye. Her ku qada dadweriyê firehtir dibe, sedemên nakokiyê kêmîtir dibin; û her ku qada mafan tengtir dibe, îhtîmala cudabûn û nearamiyê zêdetir dibe. R10

Sûriye di navbera Pêdiviyên Yekîtiyê û Zehmetiyên Parçebûnê de

Bi pênûsê Azadi

Îro axaftin li ser Sûriyeyê êdî li ser hilweşandina rejîma berê nayê kirin, ji ber ku ew bûye beşek ji dîroka siyasî. Lê axaftin niha li ser xwezaya dewleta ku piştî vê guhertina dîrokî ava dibe ye. Veguhastina desthilatdariyê bo Şamê ne krîza Sûriyeyê bi dawî anî, belê wê ket asteke nû ya tevlihevtir. Ji ber vê yekê, welat ji şerê hilweşandina rejîmê derbasî şerê avakirina dewletê bû; û ji nakokiya li ser desthilatdariyê derbasî nakokiya li ser şêwaza pergala siyasî, xwezaya peymana civakî, nasnameya dewletê û pêşeroja têkiliyên di navbera pêkhateyên neteweyî, olî û siyasî de bû.

Gelê Sûriyeyê hêvî dikir ku hilweşîna rejîma berê destpêka qonaxeke nû be ku li ser hevpariya neteweyî, nûavakirina saziyên dewletê û bingehkirina dewleta hemwelatîyê û qanûnê were avakirin. Lê pêşveçûnên paşerojê êşkere kirin ku guherîna desthilatdariyê bi xwe nayê wateya guherîna avahiya rêvebirinê an şêwaza birêvebirina dewletê. Dewlet tenê bi guherîna elîtên desthilatdar naguherin; ew tenê dema felsefeya siyasî ya ku desthilat li ser wê ava bûye diguhere, û dema ku rewahiya siyasî li ser beşdarbûnê, nûneratîyê û lihevhatina neteweyî were avakirin, ne li ser yekdestkirina biryaran an ferzkirina dîtineke yekalî ji bo rêvebirina welêt.

Ji ber vê yekê, pîrsa bingehîn a îro ne ew e ku kî Şamê rêve dibe, belê ew e ku Sûriye çawa tê rêvebirin. Ev mijar ji nasnameya desthilatê bixwe girîngtir bûye, ji ber ku pêşeroja welêt ne bi navên hêzên siyasî tê diyarkirin, lê bi şiyana wan a avakirîna dewleteke ku hemû Sûriyan dihevine, û cihêcudahiya neteweyî, olî û çandî dike hêzeke dewletê, ne ku ew her tim bibe sedema nakokî û pevçûnê. Berdewamîya krîzên siyasî û ewlehiyê,

hêdîbûna pêvajoya avakirina saziyên destûrî û nebûna lihevhatineke neteweyî ya fireh, hemû nîşan didin ku sedemên bingehîn ên krîza Sûriyeyê heta niha bi awayekî kûr nehatine çareserkirin. Beşek mezin ji wan hîn jî maye, her çiqas amûr û aktor guhertîbin. Ji ber vê yekê, metirsiyên parçebûnê êdî ne tenê bi hebûna rejîma berê an hilweşîna wê ve girêdayî ne, belê bi şiyana desthilata nû ve girêdayî ne ku modelek siyasî ya cuda biafirîne; modelek ku li ser beşdarbûnê, dadperweriyê, rêzgirtina pirrengiyê, dabeşkirina desthilatê û avakirina saziyên ku bê cudakirin hemû Sûriyan nûneratîyê dikin, were avakirin.

Di vê çarçoveyê de, yekîtiya neteweyî ne tenê dibe şîarek siyasî ku di axaftinan de tê bilindkirin, belê dibe projeyeke destûrî û saziyî ku pêdivî bi garantiyên rastûn ên qanûnî û siyasî heye. Ji ber ku yekîtî bi zorê nayê ferzkirin, û bi dubarekirina navendperestiyê bi şeweyên nû jî pêk nayê. Belê ew li ser baweriya hevdu, nasîna pirrengiyê, dadperweriya di dabeşkirina desthilat û dewlemendiyê de, û rêzgirtina mafên destûrî yên hemû pêkhateyên neteweyî tê avakirin. Bêyî van bingehan, Sûriye dê di heman çerxê de bimîne, her çiqas hikûmet û hevsengiyên hêzê jî biguherin.

Qonaxa heyî ceribandineke dîrokî ye ji bo pêşeroja dewleta Sûriyeyê. Yan dê bibe destpêka avakirina peymaneke neteweyî ya nû ku dewletê li ser bingehên beşdarbûnê, serweriya qanûnê û rewaiya siyasî ji nû ve ava bike; yan jî dê bibe qonaxeke ku tê de krîza berê bi amûr û rêbazên cuda ji nû ve tê hilberandin, bi awayekî ku ihtîmalên parçebûnê û ne aramiyê zindî bimînin û weladbûna dewleteke ku gelê Sûriyeyê salan li benda wê bûye dîsa were paşxistin.

Azadî Ne Îmtiyazek e:

Domahî

Her wiha, pergala navneteweyî, tevî ku ji dualîbûna pîvanan û di gelek caran de ji bandora balansên hêzê û berjewendiyên siyasî bêpar nîne, di dehsalên dawî de bingehêk qanûnî ya fireh ava kiriye ku gerdûniya mafên mirovan û nebûna qabilbûna wan ji bo parçekirin an kêmkirinê piştrast dike. Rewaiya navneteweyî jî her ku diçe têkiliya di navbera rêzgirtina maf û azadiyên bingehîn û cihê dewletan di civaka navneteweyî de zêdetir girêdide, her çend di gelek rewşan de sepandina van prensîban hîn jî ji qanûnên bêalî zêdetir bi hesabên siyasî ve girêdayî dimîne. Meydana rastîna pêşberî civakan di îro de ne di derxistina qanûnên zêdetir de ye, belkî di avakirina çandek siyasî de ye ku bawer dike azadî berpirsiyariyek e, maf tenê di bin serweriya qanûnê de tên parastin, û dewleta bihêz ne ew e

paşde dixe. Destûr dikarin nasîna nasnameyekê paşguh bikin, lê nikarin wê ji dîrokê, ji hişmendiya civakî û ji bîra siyasî paqij bikin. Pir caran rewabûna yasayî bi rewabûna siyasî an exlaqî re tê tevlihevkirin. Rewabûna yasayî li ser metn, prosedur û saziyan radiweste; rewabûna siyasî ji razîbûna civakê û pejirandina hemwelatîyan çêdibe; lê rewabûna exlaqî bi asta rêzgirtina dadperwerî û mafên mirovan ve girêdayî ye. Dikare dewletek şertên rewabûna yasayî temam bike, lê di heman demê de di rewabûna siyasî an exlaqî de qeyranekê bijî, ger şiyana xwe ya temsîlkirina civakê û bicihanîna dadperweriyê winda bike. Dibe ku ev yek ravekirina wê rastiyê be ku gelek ji guhertinên mezin ên dîrokê ne wekî berdewamîya pergala yasayî ya heyî dest pê kirine, belkî wekî bersîvek li hember guhertinên civakî û siyasî ku ji şiyana metnên yasayî ya girtina wan derbas bûne. Ji ber vê yekê, ne her dem yasa rastî çêdike, lê gelek caran rastiya ku her gav diguhere ji nû ve avakirina yasayan ferz dike. Ji ber vê yekê, yasa ya baş ne ew e ku rastiyê biafirîne, belkî hêza xwe ji nasîn û pejirandina rastiyê werdigire.

Li vir cudahiya bingehîn di navbera dewletekê ku yasayê wekî çarçoveya peymana civakî dibîne û dewletekê ku wê tenê wekî amûrek ji bo domandina serdestiyê bi kar ûne derdikeve holê. Di rewşa yekem de, yasa dibe garantiyek ji bo maf û azadiyan; lê di rewşa duyem de ew vediguhere bo perdeyek yasayî ku bi navê wê desthilat tê meşandin. Dewlet dikarin di hebûna destûr, dadgeh û saziyan de hev bin, lê cudahiya rastûn di cewherê têkiliya di navbera metna yasayî û rastiya civakî de ye. Her çend ku valahiya di navbera wan de mezintir bibe, ew qas baweriya civakê bi yasayê kêm dibe, û desthilat jî ji bo parastina pergala heyî bêtir hewceyê amûrên zor û zordariyê dibe.

Di vê çarçoveyê de, divê bangewaziyên ji bo reforma destûrî, an ji bo ne-navendîbûnê, an ji bo firehkirina beşdarbûna siyasî, an ji bo garantîkirina mafên pêkhateyên civakê, an jî heta ji bo nîqaşkirina mafê gelan yê diyarkirina çarenûsa xwe li gorî bingehên yasaya navneteweyî, ne wekî derketinek bixweber li dijî yasayê bêne dîtin. Berevajî vê, ew gelek caran nîşana hewldaneke ji bo pêşxistina pergala yasayî ne da ku ew bi rastiya civakê re bêtir lihevhatî be. Yasa ne armanca dawî ye, belkî amûrek e ji bo rêxistina jiyana civakê û bicihanîna aramî û dadperweriyê. Ger yasa bibe çavkaniya domdar a pevçûnê, dibe ku pîrsgirêk ne di civakê de be, belkî di nekarîna yasayê ya hevdembûna bi guhertinan de be.

ku amûrên zordariyê di dest de hebe, belkî ew e ku baweriya hemwelatîyên xwe bi dest bixe. Ji ber ku baweriya giştî sermayeya siyasî ya herî girîng a her pergalekê ye, û ew ne bi zorê tê ferzkirin, belkî bi dadwerî, şeffafiyet, wekhevî û rêzgirtina rûmeta mirovan tê bidestxistin. Dahatû ne ji bo dewletên ku amûrên kontrol û desthilatê kom dikin dê be, belkî ji bo dewletên ku di avakirina têkiliyek hevseng di navbera desthilat û azadiyê, ewlehî û dadweriyê, û di navbera dewlet û civakê de serkeftî dibin. Her projeya siyasî ya ku mafên mirovan paşguh bike, her çend di demekê de bihêz xuya bike, di hundirê xwe de sedemên hilweşîna xwe hildigire. Lê projeya ku azadî, rûmeta mirovan, dadwerî û serweriya qanûnê dike bingeha hukumdarî, bingeha dewleteke aram, bihêz, amade ji bo rûbirûbûna bi dijawariyan û şiyanê avakirina dahatûyek ku li ser rêzgirtina mirov wekî nîrxa herî bilind a ku welat ji bo wê têne avakirin, ava dike.

Ya herî metirsîdar ku desthilat dikare têkeve, ew e ku bawer bike ku xwedîbûna yasayê bi maneya xwedîbûna rastiyê ye. Yasa bi rêbazên destûrî dikare were guhartin, lê rastî bi biryarek siyasî naguhere. Dibe ku metnek ji destûrê were rakirin an jî maddeyek li wê were zêdekirin, lê nikare bûyerên dîrokî, nasnameyên kûrbûyî û daxwazên ku li ser hebûnek rastûn a civakî û siyasî radiwestin ji holê rabike. Ji ber vê yekê, pergalên ku hewl didin bi navê yasayê li ser hesabê rastiyê serkevin, dibe ku aramiyek demkurt bi dest bixin, lê di heman demê de çareserkirina pîrsgirêkan paşde didin û sedemên qeyranên pêşerojê li hev kom dikin. Di aliyê din de, hin tevgerên siyasî jî dikarin bikevin çewtiya berevajî, dema ku bawer dikin xwedîbûna dîrokeke ku ji bo xwe rewa dibînin an dozeke dadperwer ew ji hewcedariya avakirîna saziyên yasayî û destûrî azad dike. Rastî, çiqas dadperwer be jî, bi tenê têr nake ku dewletek aram û domdar ava bike. Ji ber ku nebûna saziyan û serweriya yasayê dikare derî li pêşiya kaosê an jî ji nû ve hilberandina despotiyê bi awayên nû veke. Ji ber vê yekê, dewleta dadperwer ne ew e ku yasayê li ser hesabê rastiyê serfiraz bike, û ne jî ew e ku yasayê bi navê rastiyê hilweşîne; belkî ew dewlet e ku yasayê dike dengê rastiyê, û dadperweriyê dike bingeha rewabûnê. Pêşeroja dewletan ne bi hejmara maddeyên destûrên wan, ne bi mezinahiya dezgehên ewlehiyê û ne jî bi pîrbûna yasayan wê were pîvandin; belkî bi şiyana pergala wan a yasayî ya ku rastiya civakê temsîl bike, rûmeta mirov biparêze û maf û azadiyan biparêze. Her yasa ku bi rastiyê re lihevhatî be aramiya dewletê xurt dike, û her yasa ku hewl dide rastiyê înkâr bike sedemên tengezarî û bêaramiyê li hev kom dike. Di dawiyê de, dîrok dewletan ne li gorî tiştê ku di destûrên xwe de nivîsîne dadbar dike, belkî li gorî asta dadperwerî, azadî û rûmeta Bi vî awayî, jiyana di navbera yasayê û rastiyê de li ser xêzekî hestiyar dimîne; kirine.

di navbera metna ku desthilat dinivîse û rastiya ku civak diafirîne de. Her çend ku dûrahiya di navbera wan de ku ji hemwelatîyên xwe re peyda firehtir bibe, ew qas qeyranên siyasî mezintir dibin û hewcedariya reformê zêdetir dibe. Yasa ku ji rastiyê qut bibe, bi derbasbûna demê beşek ji rewahiya xwe winda dike; herwiha rastiya ku rêya xwe nabîne ku bikeve hundirê yasayê, her dem çavkaniyek ji bo tengezarî dimîne. Aramiya domdar tenê dema pêk tê ku yasa û rastî li hev tên, û dadperwerî dibe pireke ku wan bi hev ve girêdide.

Dema ku Rewabûn Dibe Pirsek

DOMAHÎ

parastina îmtiyazan û xurtkirina nehevsengiya hêzan bûn. Ji vir yek ji pîrsgirêkên herî girîng û tevlihev ên ramana siyasî derdikeve holê: Çi dibe dema ku yasa li dijî rastiyê raweste? Ma tenê rewabûna yasayî bes e ku rewahiya exlaqî û dîrokî ji bo pergala siyasî peyda bike?

Dewleta nûjen li ser bingeha serweriya yasayê hate avakirin; ev yek ji girîngtirîn destkeftiyên ramana siyasî ye, ji ber ku civakan ji hukumdariya kesan veguherand bo hukumdariya saziyên fermî, û ji mantiqa hêza tazî bo mantiqa rêzik û qaîdeyên yasayî. Lêbelê, ev bingeh bi xwe re paradoksek kûr dihevine; çimkî yasa dikare bibe amûrek ji bo hilberandina zordariyê ger ji rastî û dadperweriyê qut bibe. Yasa ne hebûnek pîroz e, belkî berhema îradeya siyasî ye. Ev îrade jî dikare demokratîk be û îradeya giştî nîşan bide, an jî desthilatdar be û berjewendiyên komîkek ku desthilat, dewlemendî û amûrên hêzê di destê xwe de kom kiriye temsîl bike.

Ji ber vê yekê, pîrsa bingehîn ne tenê ew e ka biryar çiqas yasayî ye, lê belê ew e ka çiqas dadperwer û rewa ye. Dîrok tijî yasayên e ku koletî rewa kirine, cudakariya nijadî saz kirine, dagirkeriyê rewa nîşan dane û azadiyên giştî sînordar kirine. Hemû van di gorî pergala ku wan

derxistiye yasayên derbasdar bûn, lê ji dadperweriyê bêpar bûn. Herwiha bi derbasbûna demê ketin, lê rastiya mirovahi jî hemû nivîs û metnên ku hewl dan wê înkâr bikin bihêztir ma.

Li Rojhilata Navîn ev pîrsgirêk bi awayekî zelaltir xuya dibe. Piraniya dewletên herêmê sînoren siyasî mîras girtine ku ne encama lihevhatinek azad di navbera gelên xwe de bûn, belkî encama rêkûpêkên navneteweyî bûn ku ji hêla hevsengiya hêzan ve di qonaxên cuda yên dîrokî de hatibûn ferzkirin. Paşê ev sînor bûn bingehên destûrî û yasayî, û her nîqaşek li ser vekolîna wan an ji nû ve rêxistina têkiliya di navbera pêkhateyên wan de carinan wekî derketina li dijî rewabûnê tê pêşkêşkirin. Li vir tengeziya di navbera yasayê û rastiyê de derdikeve holê; yasa pergala heyî diparêze, lê rastî nîşan dide ku ev pergal her dem hemû rastiyên civakî û dîrokî temsîl nake.

Ji ber vê yekê, gelek ji qeyranên dirêjdem ên herêmê ne ji ber nebûna yasayê çêdibin, belkî ji ber firehbûna valahiya di navbera yasayê û rastiya civakî û dîrokî de. Dema ku yasa nikare cihê cihêrengiya neteweyî, çandî an zimanî bigire, an jî hebûna pêkhateyên bingehîn ên civakê paşguh bike, ew rastiyan naguherîne; tenê rûbirûbûna bi wan re

"Têkoşîna şoreşger ne tenê serhildanek li dijî zordariyê ye, belkî hunera ji nû ve nivîsandina yasayên dadmendiyê ye bi tîpên agir û îradeyê."

Kobanî ne navekî demkî ye... lê nasnameyek e ku nayê guhertin

Domahî

diyalogê ragihandine û nermbûnek mezin di beşdarbûna pêvajoya siyasî ya Sûriyeyê de nîşan dane, ji bingeha hevbeşiyê, bi awayek ku yekîtiya welêt biparêze û di heman demê de mafên hemû pêkhateyan biparêzeLê ya herî xeternak ku îro diqewime tenê bi nakokiyên siyasî sînardar nabe, belkî digihîje armancgirtina nasnameya çandî û sembolên dîrokî yên gelan. Piştî ku zimanê Kurdî ji hin tabela û saziyên fermî li Heskê hate dûrxistin, ku di nav wan de tabelayên dadgehan tenê bi zimanên Erebi û Îngilîzî hatin nivîsandin, biryara vegerandina navê Ayn el-Arab li şûna Kobanî hate dayîn; gawek ku xemek fireh û redkirineke gelêrî di nav niştecihên bajêr de çekir Navê Kobanî ne navekî demkî ye, ne dirûşmeke partiyekî ye û ne jî navek e ku tenê bi qonaxek siyasî ve girêdayî bûye da ku bi biryarek îdarî were guhertin. Ew navekî dîrokî ye ku ji destpêka damezrandina bajêr ve bi wê re hatiye û bûye beşek bingehe jî bîra kolektîf û nasnameya çandî û hestiarî ya wê. Ji ber vê yekê, her hewildanek ji bo sepandina navekî din ji aliyê niştecihên bajêr ve tenê wek hewildanek ji bo destdirêjîkirina yek ji girîngtirîn sembolên hebûna wan a dîrokî û çandî tê fêmkirin.

Rêzgirtina navên dîrokî yên bajaran ne îmtiyazeke ku desthilatdariyek ji gelekî re bide ye, belkî mafekî bingehe jî çandî û manewî ye û beşek ji rêzgirtina cihêrengiya neteweyî û çandî ye ku dewletên nûjen li ser wê ava dibin. Dewletên demokratîk yekîtiya xwe ne li ser înkarkirina nasnameyan ava dikin, belkî li ser naskirin û parastina wan di çarçoveya hemwelatîtiya wekhev de.

Gelê Kobanî helwesta xwe bi zelalî di xuyandinan de nîşan da, bi awayekî aştiyane li dijî guhertina navê bajarê xwe derketin û piştrast kirin ku Kobanî ne tenê parçeyek erdnîgarî an yekîneyek îdarî ye, belkî semboleke dîrokî, çandî û mirovahî ye ku bi bîra nîfşên li pey hev ve girêdayî ye. Ji ber vê yekê, ev

dengê gel divê were rêzgirtin, çimkî ew îradeya rastîn a niştecihên bajêr temsîl dike, ne helwesteke siyasî ya demkî.

Di aliyê din de, tu aliyek siyasî, bê ka mezinahiya wê çi be an li ku cihî raweste, ne xwedî erkeki exlaqî an siyasî ye ku ji sembolên neteweyî û çandî yên gelê Kurd re tawîz bide an jî li ser wan di bin her şert û mercê de danûstandin bike. Nasname ne xaleke di peymaneke siyasî de ye û ne jî belgeyek e ku li ser maseya muzakereyan were kirîn û firotin. Ew mafekî dîrokî û çandî ye ku ne bi demê dikeve û ne jî bi hevsengiyên hêzê tê diyarkirin.

Ji vê derbasbûnê, ez helwesta xwe bi zelalî radigihînim û dengê xwe bi dengê niştecihên Kobanî yên ku ji bo navê bajarê xwe, dîroka xwe û nasnameya xwe rabûn, tevî dikim. Ez bi awayekî qut red dikim her biryarê ku armançê wê guhertina navê Kobanî an destdirêjîkirina sembolîzma wê ya dîrokî û çandî be. Ji ber ku rêzgirtina nasnameya gelan bingeha rastîn a yekîtiya Sûriyeyê û aramiya wê ye, lê sepandina navan û înkarkirina taybetmendiyên çandî tenê dibe sedema kûrtirbûna dabeşbûnê û dubarekirina siyasîyên ku dîrok têkçûna wan îspat kiriye.

Sûriya nû nikare bi dubarekirina şasiyên rabirdûyê were avakirin, û ne jî bi vejandina siyasîyên înkâr û derxistinê. Belkî ew tenê bi naskirina hevdu ya hemû pêkhateyan, rêzgirtina dîrok, ziman, çand û sembolên wan dikare were avakirin. Yekîtiya neteweyî bi tunekirina nasnameyan nayê sepandin, lê bi dadperwerî, hevbeşî û naskirina hevdu tê parastin.

Ji ber vê yekê, Kobanî dê her dem Kobanî bimîne di wijdana gelê wê de, di bîra wan a kolektîf de û di dîroka wan de, bê ka hikûmet çend caran biguherin, desthilatdarî çend caran were guhertin û biryar çawa bên guhertin.

11ê Tîrmeha 2026

Dr. Ednan Bozan

Gelan welatên xwe winda nakin...

Domahî

Lê welatên din hebûn ku, tevî nebûna dagirkirinê, nikarîbûn dîsa rabin, ji ber ku kêmasî di hundir de bû berî ku li derve be. Dijmin dikare lawaziyê bi kar bîne, lê kêma caran ew çêdike. Lê nezanî ew hêz e ku bingehe dewletê hilweşîne, cudabûna di nav gel de çêbike, qelsbûn û gendeliyê re meşrûiyetê bide û şarezayî ji bo berjewendîya dilsoziyê li kêleka xwe bixe. Welat tenê sînoren li ser nexşeyan kişandi nîne, belkî pergaleke hişmendî, nîrx û saziyan e. Her ku asta zanîne bilind dibe, hêza civakê ji bo parastina yekîtiya xwe, parastina rûmeta xwe û avakirina pêşeroja xwe jî zêde dibe. Lê dema ku hizir tê şer kirin, zanist tê biçûkkirin û xwediyên dengên bilind li ser xwediyên aqil tene pêxistin, welat ji hundir ve dest bi hilweşînê dike, her çiqas di derve de aram xuya bike. Ya herî xeternak ku gelan rastî wê tene ne ciyawaziya di ramanan an

nasnameyan de ye, belkî nekarîna wan e ku vê cihewaziyê bi aqilmendî û dadperwerî birêve bibin. Nezanî cihewaziyê vediguhere nakokiyê, siyasîetê dike meydaneke tunekirinê, û welatîyê ji hevparê avakirina dewletê vediguhere dijminê birayê xwe. Ji ber vê yekê, şerê rastîn e welatan tenê şerê parastina axê nîne, belkî şerê parastina aqilê jî ye. Dibistan ku fêrbûna hizirkirinê diafirîne, zanîngeh ku zanîne hilberîne, rojnamegerî ku rêzê li rastiyê digire û çand ku nîrxên diyalogê diçîne, ne saziyên kêlekî ne; ew xetên yekem en parastina welat in. Gelan welatên xwe ji ber guhertina nexşeyan winda nakin, belkî ji ber ku kompasa exlaqî û fikrî winda dibe. Dema ku nezanî serkeftî dibe, welat tenê navek dimîne, dewlet vediguhere qada nakokîyan, û pêşeroj dibe dilê tîrs û parçebûnê. Ji ber vê yekê, rêya parastina welatan bi çekê dest pê nake, belkî bi mirov dest pê dike; bi aqilê wî, bi perwerdehiya wî, bi hişmendiya wî û bi baweriya wî ku azadî bê zanîne naşîne, û ku welatê ku aqil wê diparêze, nezanî nikare wî winda bike.

Ronahiyên

Domahî

dibe. Lê civaka ku dixwîne, nîqaş dike û rêzê li zanîne digire, parastinek fikrî ava dike ku têkbirina wê ji têkbirina her sînorekî erdnîgarî zehmettir dike. Ji ber vê yekê, veberhênana rastîn ji bo pêşeroja neteweyan ne ji fabrikayên çekan dest pê dike, belkî ji dibistanan, zanîngehan, pirtûkxaneyan, weşanxaneyan û her saziyeke ku zanîne belav dike û nîrxên hizirkirina rexneyî û berpirsiyariyê diçîne. Çand tenê hilberandina pirtûkan nîne, belkî avakirina mirovê ku dikare bi aqilê xwe welatê xwe biparêze berî ku bi çekê xwe wê biparêze. Civaka ku xwedî çandekê zindî ye, dikare xeletiyên xwe rast bike, bi qeyranên xwe re rû bi rû bimîne û xwe bi domdarî nû bike. Ji ber vê yekê, çand di her demê de xeta parastinê ya yekem a civakan dimîne; ji ber ku ew mirov diparêze, û dema mirov hate parastin, welat jî tê parastin.

Ji Êşa Sirgûnê ber bi Nivîsandi-na Azadiyê

Domahî

ku rêça neteweyên tevahî guherandine. Sirgûnîyan fêma kirin ku desthilat dikare cih bigire dest, lê nikare ramanê bigire dest; û ku sînora dikarin laşê mirovan ji vegeerê asteng bikin, lê nikarin hiş û hizrê ji derbasbûna wan asteng bikin. Ji vir û pê ve, rêwîtiya herî aloz dest pê dike: derbasbûna ji êşa sirgûnê ber bi nivîsandina azadiyê. Sirgûn birînek e; lê nivîsandin hewldanek e ji bo têgihîştina vê birînê, ne ji bo giriyan li ser wê. Ew ne tenê vegeandina rabirdûyê ye, belkî ji nû ve avakirina wateyê ye. Nivîskarê rastîn ne ji ber ku dixwaze trajedîya xwe ya kesane bibêje dinivîse, belkî ji ber ku dizane êşa kesane dema ku dibe zanîn, dibe beşek ji bîra civakî; û ezmûna taybet qîmeta xwe dema wergire ku pacek ji bo têgihîştina çarenûsa gel an netewekê vedike. Nivîsandina azadiyê ne luxsa fikrî ye, ne jî çalakîyek çandî ya ji rastîya jîyanê qutbûyî ye; belkî di heman demê de helwestek siyasî û exlaqî ye. Nivîsandina azad li hember her hewla monopolkirina rastiyê radiweste, û li hember her desthilatekê ku dixwaze tenê yek çîrok ji bo dîrokê, yek şîrove ji bo nasnameyê, an jî tenê yek pêşeroj ji bo civakê bisepîne. Dibe ku ya herî metirsîdar a ku siyaseta nûjen îro dibîne ev e ku têkoşîn êdî ne tenê li ser kontrolkirina erdê digere, belkî li ser kontrolkirina hişmendî û şuurê jî ye. Dewlet, hêzên herêmî, saziyên medyayê û platformên ragihandinê hemû li hev dikevin da ku vegotinên ku rewaf didin hilberînin, bîrê biafirînin, diyar bikin kê qurbanî ye û kê sûcdar e, kê mafê hevgirtin û dîlovaniyê heye û kê tê xistin aliyê dîrokê. Ji ber vê yekê, nivîsandina siyasî êdî ji şîrovekirina bûyeran tenê zêdetir bûye; ew beşdarbûnek e di avakirina qada giştî de, di afirandina hişmendiyê de û di parastina mafê mirovî de ku çîroka xwe ya taybet hebe. Dema ku peyv tê desteserkin, despotîzm hê bêtir dikare bîr û bîranînê ji nû ve ava bike; lê dema ku peyv azad dibe, civak dest bi vegeandina şiyana xwe ya ramandin û hizirkirina serbixwe dikin. Lê nivîskarê sirgûnî di nav paradoksek dijwar de dijî. Ew welatê xwe li gel xwe digêrine li her cihê ku here, lê dizane ku welat ne tenê cîhek e ku mirov dikare vegere wê, belkî ramanek e ku divê were parastin, û nîrxên ku divê ji nû ve bîn avakirin. Ji ber vê yekê, nivîsandin dibe berdeewamkirina girêdana bi welatê xwe re, ne şûna wê; û dibe hewldanek ji bo rizgarkirina tiştên ku erdnîgarî bi tenê nikare wan biparêze. Ji vir û pê ve, berpirsiyariya nivîskar tenê li rexnekirina desthilatê namîne, belkî heta rexnekirina civakê jî fireh

Bajarên Xwêyê

Domahî

ku wan kevîrên hişkîr hebûn, belkî ji ber ku wan wijdanên hişyartir hebûn. Bajar ne bi mezinahiya dîwarên xwe nemir dibin, belkî bi şiyana parastina mirovan, parastina rûmeta wan, vekirina rê ji bo aqil da ku bifikire, û ji bo dil da ku xewn bibîne. Şaristaniyan fêrî me kirin ku avahî dikare ji şaristaniyê pêş bikeve, lê nikare wê biafirîne. Dewlemendî dikare çîmentoyê bikire, lê nikare dadperweriyê bikire. Desthilatdarî dikare bêdengiyê ferz bike, lê nikare li pêşîya dayîna pîrsan bisekine. Ji ber ku fikir, wek avê, herdem rêya xwe dibîne, her çend demeke dirêj li paş bendavan bê girtin. Dibe ku trajedîya herî mezin ew be ku hin kes bajar û welat tevlihev dikin. Bajar dikare di deh salan de ava bibe, lê welat hewceyê nîfşan e; nîfşên perwerdeyê, baweriyê, toleransê û xebata hevpar. Bajar projeyeke endezyariyê ye, lê welat projeyeke exlaqî ye. Heke exlaq

dibe. Azadî ne tenê bi şermezarkirina despotîzmê tê avakirin, belkî bi avakirina çandek ku cihewaziyê qebûl dike, pîrrengiyê rêz digire û bawer dike ku rûmeta mirovî nayê parçekirin; û maf ne li gorî nasname, nijad an olê tene dayîn, belkî li ser bingeha mirovatiya mirovan. Nivîsandina ku dibe propagandayek, wateya xwe winda dike; wekî ku siyasîet jî wateya xwe winda dike dema ku dibe amûrek ji bo serdestbûnê. Lê nivîsandina azad ew e ku her dem dikare ji hemûyan hesab bixwaze û rastiyê biparêze, heta dema ku bihayê wê giran be. Ji ber ku qîmeta peyvê ne bi hejmara wan kesan tê pîvan ku ji bo wê çepik lêdidin, belkî bi şiyana wê ya li hember tîrsê rawestanê tê pîvandin.

Ji ber vê yekê, sirgûn dikare germiya welat ji mirovan bistîne, lê carinan zelaliya dîtîne jê re tîne. Dûrahî şertên pêk tîne ku nivîskar tiştên ku berê ji wî veşartî bûn bibîne, welatê xwe li derveyî qerebalixa hest û heyecanê bixwîne, û cûdahiyê bike di navbera welatê wekî nîrxek exlaqî û dewletê wekî saziyek siyasî ya vekirî ji bo rexne û reformê de. Gel tenê dema ku axa wan tê dagirkirin welatê xwe winda nakin, belkî dema ku şiyana nivîsandina dîroka xwe bi destê xwe winda dikin. Despotîzm ne tenê azadî desteser dike, belkî hewl dide bîrê monopolkirin û rabirdûyê ji nû ve bi awayekî ku berdeewamîya xwe xîzmet bike, saz bike. Ji ber vê yekê, nivîsandina azad bi rastî kiryarek siyasî ya taybet e, ji ber ku mafê mirovî ji bo navlêkirina tiştan bi navên wan en rast vedigerîne, û mafê gelan ji bo vegotina çîroka xwe li dûrî ferman û zordariya hêzê diparêze.

Ji vir û pê ve, rêya ji êşa sirgûnê ber bi nivîsandina azadiyê ne derbasbûnek ji birînek ber bi birîneke din e, belkî derbasbûnek e ji cihê qurbanîtiyê ber bi cihê çalakbûnê, û ji li bendê dadê manê ber bi beşdarbûna di afirandina wê de. Sirgûn dikare cihê mirov bistîne, lê nikare dengê wî bistîne heya ku ew hêj dikare binivîse. Dibe ku serkeftina herî mezin a ku nivîskarê sirgûnî bi dest dixwe ne ew be ku vegere welatê xwe, belkî ew e ku welatê xwe di hişmendiya mirovahiyê de zindî bihêle, bîrê veguherîne projeyekê, êşê veguherîne zanîne, û peyvê veguherîne hêzek exlaqî û siyasî ku li hember jîbîrkirinê radiweste û bingeha pêşerojekî dadperwertir û azadtir ava dike. Welat carinan bi siyasîetê tene vegeandî, carinan bi têkoşînê, lê her dem ji ramanek azad û ji qelemek ku red dike tiştê ku desthilat dixwaze binivîse, û îsrar dike ku tenê tiştê ku mirov heq dike were nivîsandin, tene ji nû ve dayîn jîyan.

winda bibe, bajar—her çiqas xemilandî bin—dibin bajarên xwêyê. Û dema dema rastiyê tê, ne kevîr yekemîn dihele, belkî xeyal dihelin. Dîwarên ku hestîya xwe bi qatên xemilandîne veşartibûn, eşkere dibin. Tê fêmkirin ku tiştê ku bihêz dixuya, tenê qalikek nazik bû ku valahiya kûr veşartibû. Wê demê mirov fam dikin ku bajar ne bi çîmentoyê tene parastin, belkî bi mirovan; ku hêz ne di jimara bircan de ye, belkî di jimara mejiyên azad de ye; û ku pêşeroj ne tenê di nivîsgehên desthilatdariyê de tê nivîsandin, belkî di dibistanan, pirtûkxaneyan, şanoyan, zanîngehan û li her cihê ku fikireke nû tê dayîn jîyanê jî tê nivîsandin. Ji ber vê yekê, bajarên xwêyê ne qedereke neçar in; ew hilbijartîneke ku dikare were guhertin in. Her civakek ku zanîne li şûna nezaniyê, dadperweriyê li şûna îmtiyazê, û azadiyê li şûna tîrsê hilbijêre, kevîrê nû li bajarê ku nahele zêde dike. Lê civakên ku reformê paş dixin û rastiyê bi xeyalê diguherînin, dibe ku bajarên bilind ava bikin, lê her çiqas bilind bibin jî, ew ê her dem bajarên xwêyê bimînin, li benda baranê.

Ji me re Peyvek...

Dema ku Parçebûn ji Dijminan Xetertir Dibe

Mezintirîn krîza Kurdên li Sûriyeyê ne ew e ku ew hîn jî neteweyek in bê dewleta xwe ya neteweyî, ne jî ew e ku bi dehsalan rastî derxistin, bêparî, bêmafî û perawêzkirinê hatine. Ev hemû rastiyan ku niha ji aliyê hemû kesan ve têne zanîn in û pêdiviya wan bi îsbatê nemaye. Lê krîza wan a herî kûr di wê de ye ku heta îro nekarîne yekîtiya xwe ya dirokî bikin projeyeke siyasî ya giştî, fedakariyên xwe veguherînin projeyeke neteweyî ya domdar, cihêcudahiya xwe ya siyasî bikin çavkaniya hêzê, û ciyawaziyên xwe bikin qadeke dewlemendkirinê, ne ku bibin sedema domdar a perçebûn û belavbûnê.

Guhertinên mezin ên ku Sûriyeyê di van salan de dîtî, îspat kirin ku dirok li benda dudilî namîne û derfetên siyasî bi awayekî hêsan, wekî hin kes difikirin, dubare nabin. Digel vê yekê, dîsa jî dîmena siyasî ya Kurdî di bin bandora hesabên teng, nakokiyên partîyan, pevçûnên navendên biryardanê û pêşbazîya serokatîyan de maye. Heta ku ciyawazî, gelek caran, bûye armancek bi xwe, dema ku diviya bû amûrek ji bo dewlemendkirina ezmûna siyasî û xurtkirina xebata neteweyî ya hevpar be.

Dibe ku metirsiya herî mezin a ku tevgera siyasî ya Kurdî îro bi wê re rû bi rû ye, ne hêza dijminên wê be, lê qelsbûna şiyana wê ya hilberandina nêrînek stratejîk a hevpar ji bo pêşerojê be. Dema ku projeya neteweyî ya giştî tune dibe, partî dibin giravên siyasî yên ji hev qutbûyî, civak dibe komeke parçekirî, û biryarên çarenûsî dibin girêdayî kişandinên navxweyî, dema ku nexşeyên herêmê têne kişandin û lihevhatinên mezin li deverên din têne amadekirin.

Neteweyan bi piraniya partîyan an bi pirrengiya rêgezên siyasî nayên pîvan kirin, lê bi şiyana wan ya lihevhatinê li ser mijarên çarenûsî yên ku hebûn û pêşeroja wan diyar dikin. Siyaset ne tenê hunera birêvebirina nakokîyan e, belê her weha hunera avakirina hevbeşîya neteweyî, afirandina lihevhatinê û rêvebirina pirrengiyê jî ye. Lê dema ku her aliyek bawer dike ku rastî tenê li cem wî ye û ew tenê nûnerê berjewendîya giştî ye, diyalog wateya xwe winda dike, ciyawazî vediguhere qutbûnê, û windahî dibe ya hemûyan, her çend her aliyek bixwaze serkeftinek demkurt an serkeftinek mediyayî bi dest xistiye. Îro, dema ku Sûriye dikeve qonaxê nû ya nûavakirina dewletê û saziyên xwe, Kurdistan ne dem heye û ne jî lûksa wendakirina wextê di nav nakokiyên ku sermayeya wan a siyasî diwestînin û hêza wan a neteweyî belav dikin de. Pêşeroj cih nade kesê ku nikare rêzên xwe birêxistin bike, û li benda kesê ku biryarên xwe yên çarenûsî dixê demeke nediyar jî namîne. Maf ne bi şîaran tenê parastin û ne jî bi axaftinan tenê standin; ew bi yekbûna helwestê, zelaliya nêrînê, hêza saziyan û bi şiyana axaftina bi nav û derveyî welêt re bi gotarek siyasî ya berpirsiyar û gihîştî tenê parastin.

Ya ku îro pêwîst e ne rakirina pirrengiya siyasî ye, ji ber ku pirrengî yek ji nîşaneyên zindîbûna civakan û pêşketina wan e. Belê ya pêwîst ew e ku li ser bingeheên neteweyî û niştîmanî yên ku divê li jorî hesabên partîyan û pêşbaziyên demkurt bimînin, astek herî kêma lihevhatinê were avakirin. Nakokî li ser rêbazan rewaye, belkî carinan jî pêwîst e; lê nakokî li ser çarenûsê, tenê rê li ber qelsbûnê vedike û derfetê dide kesên din ku ji perçebûna Kurdistan ji bo berjewendîyên xwe sûd werbigirin.

Peyv dikare pira be an diwar be; tipên xwe hilbijêre da ku tu cihanê ava bikî, ne ku jê veqetîni."

Nêrûn mir, lê Roma her wek xwe didomîne şerkrîn; çimkî netewe bi nemana serokekî an bi avaçûna serdemekê nayên têkbirin, belkî ruhê wan bi her sibehê nû ve dîsa zindî û nû dibe.

www.azadiposts.com

Kobanî ne navekî demkî ye... lê nasnameyek e ku nayê guhertin

Ji dema ku Heya Tehrîr el-Şam desthilatdariya xwe li Şamê girt, nîşaneyên siyasî her ku diçin zêdetir bûn ku nîşan didin rêbaza ku tê şopandin ne ber bi avakirina dewletek nû ya Sûriyeyê ve diçe, ya ku li ser bingeha hevbeşîya neteweyî û hemwelatîtiya wekhev ava bibe, lê ber bi dubarekirina siyasîyên navendperest ên ku gelê Sûriyeyê di sala 2011'an de li dijî wan rabû, diçe. Wisa xuya dike ku şoreş ne projeya guhertina avahiya dewleta despot bû, belkî tenê rêyek bû ku desthilatdariyek nû gihand ser desthilatê, digel parastina heman zihniyet û amûrên wê, her çend nav û dirûşm guhertibin.

Di destpêka qonaxa nû de, dirûşmên dewleta hemûyan û lihevhatina neteweyî hatin bilindkirin, lê pratîka siyasî

rêyek din girt. Her car ku dosyayek navxweyî tê vekirin, ew ji raya giştî re wek şerê parastina yekîtiya welêt tê pêşkêşkirin, lê daxwazên pêkhatiyên Sûriyeyê û mafên wan ên destûrî û çandî bi lez tînin veguherandin bo tawanên amadekirî yên cudaxwazî an jî metirsî li ser yekîtiya dewletê. Me ev yek li peravên Sûriyeyê di bin navê şopandina bermahiyên rejîma berê de dît. Paşê li Suweyda bi tawanbarkirina niştecihên wê ku dixwazin Sûriyeyê parçe bikin an nasnameya dewletê red bikin. Dîsa heman senaryo li herêmên Kurdî yên rojhilatê Firatê dubare bû, ku tê de gotara kevneşopî dîsa tê hilberandin û Kurdan wek projeyek cudaxwaz tê nîşandan; her çend rastiya siyasî nîşan dide ku hêzên Kurdî amadebûna xwe bo **R11**

Bajarên Xwêyê

Ne hemû bajar bi keviran tînin avakirin; hene bajarên ku bi tirsê tînin avakirin, hene yên ku li ser bîranînên tînin damezrandin, û hene bajarên ku bingeha wan tenê xeyal e. Lê bajarên xwêyê ew in ku ji dûr ve hişk û bihêz dixuyin, lê bi yekemîn ceribandina rastiya re dihelin.

Bajarên xwêyê ne bi kolanên wan ên fireh, ne bi bircên wan ên bilind, ne jî bi rûyên wan ên şûşeyî yên ku ronahiya rojê zêdetir ji rûyê mirovan vedigerînin tînin nasîn. Ew bi awayê ku aqil tê lê kirin tînin nasîn; bi cihê ku azadî tê dayîn; û bi qasî ku mirov dikare bê tirs bibêje: “Na.” Bêyî ku bitirse ku bihayê wê ji temenê xwe an ji rûmeta xwe bide. Hene bajar ku di çend salan de tînin avakirin, lê hewce ne bi sedsalan in da ku bibin welat. Ji ber ku welat tenê avahîsazî nîne; ew avahîya wijdanê ye. Welat tenê civîna niştecihan nîne, belkî peymaneke exlaqî ye ku li ser vê bingehe radiweste: mirov ji desthilatdariyê bihatir be, dadperwerî jî hêzê bilindtir be, û yas serwerê hemûyan be, ne xizmetkarê yê bihêz.

Lê bajarên xwêyê ev peyman nas nakin. Ew her tiştî ava dikin, ji bilî mirov. Qesran ava dikin, lê dibistanan ji bîr dikin. Abîdeyan bilind dikin, lê pirtûkxaneyan îhmal dikin. Ji bo diwaran zêdetir xerç dikin ji bo mejîyan,

dibin. dengvedan ji dengê rastiya bilindtir heta ku kevir ji peyvê bihatir dibe, û Di van bajarên de zarok mezin dibin, di dema ku stranan zêdetir ji pirsan hifz dikin. Fêr dibin ka çawa dubare bikin, ne ka çawa bifikirin; ka çawa çepikan lêxin, ne ka çawa niqas bikin. Bi vî awayî, demê di welatiyan çênake, belkî siyayan çêdike ku li kolanan dimeşin, navên mirovan hildigirin, lê ji dengê xwe ditirsin. Ji ber ku xwê zû dihele, ev bajar heta ku hewa zelal e bihêz dixuyin. Lê li ber yekemîn barana hişyariyê, yekemîn bayê azadiyê, û yekemîn pirsê ku ji devê zarokekî derdikeve—zarokê ku hê jî bawer dike rastî ne hewceyê destûrê ye da ku bê gotin—didirizin.

Tiştê herî xeternak di bajarên xwêyê de ew e ku ew ne ji carekê ve hilweşin; belkî hêdî hêdî dihelin. Çirok bi paşguhkirina pirtûkekê dest pê dike; paşê bi girtina rojnameyekê; dû re bi bîdengkirina helbestvanekî; paşê bi dîrxistina mamosteyekî. Heta ku bajar rojekê sibehê şiyar dibe û kesek nabîne ku jê re bibêje ku ew demek dirêj e ruhê xwe winda kiriye. Ji ber vê yekê, ketina bajarê ne dema dest pê dike ku diwarên wê tînin toparankirin; belkî dema zimanê wê tê toparankirin. Dema rawşenbîrên wê tînin sirgûnkirin. Dema raman tîmetek dibe, ciyawazî xiyaret dibe, û rastî dibête lûksê ku tenê dilê dikarin hilgirin. Ji ber ku her bajarê ku bi peyvê şer dike, gorê xwe bi destên xwe dikole; çimkî nezanî dikare hilweşîna dereng bixe, lê nikare rê li ber wê bigire. Lê dirok tu carî pirtûkeke bêhêvî nebûye. Ji nav xirbeyên bajarên ku dihelin, bajarên bihêztir ji nû ve çêbûne. Ne ji ber **R11**

Welatekî azad û miletekî bextewar

Hejmara (3)–Rojnameya Azadiya Me
– 15ê Tîrmeh / July 2026 – 2726 K

E-nameyî elektrônîkî:
azadiyame2026@gmail.com

Ji Êşa Sirgûnê ber bi Nivîsandina Azadiyê

Sirgûn dema ku mirov ji sînorên welatê xwe derdikeve dest pê nake; belkî dema ku mafê xwe yê ku di welatê xwe de bi azadî bijî winda dike dest pê dike. Ji ber vê yekê, ne sînor in ku di serî de sirgûnê diafirînin, lê siyasîyên ku welat vediguherînin bo cîhek girtî, ramanê vediguherînin bo sûc, cihêwaziyê vediguherînin bo metirsî, û nasnameyê vediguherînin bo sedema derxistin û bêparvekirin. Ji ber vê yekê, sirgûn ne tenê bûyereke erdnîgarî ye, lê encamek rasterast a qeyrana dewletê ye dema ku dewlet nikare hemwelatîyên xwe li ser bingeha hemwelatîbûn, dadperwerî û rûmetê bihewîne. Di dirêjahiya dirokê de jî, sirgûn ne qedera kesekî tenê bû, lê yek ji amûrên siyasî yên herî zêde

bikaranîn di têkoşîna li ser desthilatdariyê de bû. Ji Atînaya kevn dest pê dike, di nav împaratoriyan mezin re derbas dibe û digihîje pergaleên nûjen; desthilatdarî fêm kir ku bîdengkirina ramanvan û muxalifan tenê bi zindanê pêk nayê, lê her weha bi dîrxistina wan ji cîhê wan ê xwezayî jî pêk tê. Li wir biyanîti dibe cezayek dirêjdem, û hesreta welat dibe beşek ji jiyanê rojane.

Lêbelê, dirok rastiyeke din jî nîşan dide ku ne kêmtir girîng e: sirgûn her dem cihê tîkçûnê nebûye, belkî gelek caran bûye laboratuwarên hilberandina ramanên mezin. Di sirgûnê de destûr hatine nivîsandin, projeyên reformê hatine amadekirin, tevgerên azadîxwaziyê şêkil girtine, û gelek pirtûk hatine nivîsandin. **R11**

Gelan welatên xwe winda nakin... belkî nezanî welatan winda dike

Welat di wê kêliyê de winda nabe ku artêş sînoran derbas dikin, an jî dema ala biyaniyan li ser bajarên bilind dibin. Welat pir berî wê winda dibe; dema hişmendî paşve diçe, nezanî dikare biryaran ava bike, fanatîzm cihê aqilê digire û gotara gelperestî jî cihê rastiya.

Dirok jê re şahid e ku gelek netewe rastî dagirkirinê hatine, lê paşê azadiya xwe vegevandine. **R11**

Ronahiyên

Çand... Xeta Parastinê ya Yekem a Civakan

Hin civak bawer dikin ku tenê artêş welatan diparêzin û ku kelayên bilind dikarin ewlehî û aramiyê biparêzin. Lê dirok çîrokeke din ji me re dibêje; çîqas dewlet hebûn ku xwedî hêztirîn artêş bûn, lê dema ku çanda wan hilweşîya, ew jî hilweşîyan. Her wiha, çîqas netewe hebûn ku rastî dijiwarîyan hatin, lê dîsa rabûn, ji ber ku hişmendî, nasname û pergala nîrxên xwe parastin. Çand ne tenê xweşbûnek fikrî ye û ne jî çalakîyek ku tenê ji bo elîtan be. Ew bîra zindî ya civakê ye, amûra ku ziman, dirok û nîrxên wê diparêze û civakê dikare cihê rastiya ji propagandayê, azadiyê ji bêserûberiyê, û cihêwaziyê ji dijiyatîyê cuda bike.

Dema ku çand lawaz dibe, nezanî rêya xwe dibîne nav aqilan, fanatîzm di nav dilan de belav dibe, û civak ji bo perçebûn û xapandinê amadetir. **R11**